

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

**METODOLOGIJA PREUČEVANJA EKONOMSKE
ZGODOVINE**

Ljubljana, november 2003

URŠKA LOTRIČ

IZJAVA

Študentka Urška Lotrič izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom prof. dr. Zarijana Fabjančiča in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, 5.11.2003

Podpis:

KAZALO

1. UVOD	1
2. OPREDELITEV IN ZNAČILNOSTI EKONOMSKE ZGODOVINE	2
2.1 PREPAD MED EKONOMIJO IN EKONOMSKO ZGODOVINO	5
2.2 KLJUČNI ELEMENTI PREUČEVANJA EKONOMSKE ZGODOVINE	7
2.2.1 Določitev problema	7
2.2.2 Določitev teoretičnega okvira, primerne za preučevanje izbranega problema – strateška vloga ekonomske teorije	9
2.2.3 Zbiranje, kritična presoja in interpretacija virov z rekonstrukcijo preteklosti – strateška vloga zgodovinske metodologije	10
3. EKONOMSKA ZGODOVINA - OD SMITHA DO DANES	13
3.1 NEMŠKA ZGODOVINSKA ŠOLA, METHODENSTREIT IN RAZVOJ EKONOMSKE ZGODOVINE	15
3.2 TRADICIONALNA EKONOMSKA ZGODOVINA	17
3.3 NOVA EKONOMSKA ZGODOVINA - KLIOMETRIJA	19
3.3.1 Okoliščine nastanka	19
3.3.2 Značilnosti in cilji	19
3.3.3 Pristop k preučevanju ekonomske zgodovine	21
3.3.4 Razlike med tradicionalno in novo ekonomsko zgodovino	23
3.3.5 Kritike kliometričnega pristopa in odgovor kliometrikov	23
3.3.6 Prispevek in prednosti	29
3.3.7 Kriza v kliometrični paradigmi	30
3.4 NOVEJŠA EKONOMSKA ZGODOVINA-NOVA INSTITUCIONALNA EKONOMSKA ZGODOVINA	31
3.4.1 Okoliščine nastanka	31
3.4.2 Izhodišče preučevanja	32
3.4.3 Značilnosti	32
3.4.4 Vključevanje institucionalne analize v ekonomsko zgodovino	33
3.5 PRIHODNOST PREUČEVANJA EKONOMSKE ZGODOVINE	34
4. SKLEP	35
LITERATURA	37
VIRI	39

PRILOGA

1. UVOD

Ekonomska zgodovina (angleško *economic history*, nemško *Wirtschaftsgeschichte*, italijansko *storia economica* in francosko *histoire économique*) je veda, ki preučuje pretekle ekonomske pojave. Razlikuje se od zgodovine ekonomske teorije oz. zgodovine ekonomske doktrine (Cipolla, 1991, str. 3).

Namen mojega diplomskega dela je podati čim bolj celovit in nazoren prikaz razvoja ekonomske zgodovine in različnih pristopov njenega preučevanja. Pokazala bom, zakaj so različne generacije ekonomskih zgodovinarjev pri rekonstrukciji in analizi istih preteklih ekonomskih pojavov dobivale različne rezultate. Zakaj na primer so vse do šestdesetih let dvajsetega stoletja ekonomski zgodovinarji trdili, da je postavitve železniške infrastrukture konec devetnajstega stoletja ključno vplivala na gospodarsko rast in razvoj Amerike, pred petdesetimi leti pa je bilo ugotovljeno nasprotno, da je bil vpliv železnic na gospodarsko rast minimalen.

Vzrok za različne ugotovitve ekonomskih zgodovinarjev je uporaba različne metodologije, ki je, glede na to, da je ekonomska zgodovina hibridna disciplina (ki nima nobene prave zveze s svojima akademskima staršema – ekonomijo in zgodovino), lahko bolj zgodovinarska ali pa bolj ekonomska. Od metodologije je tako odvisno, koliko spremenljivk je vključenih v preučevanje, kako natančna je kritična presoja virov, kakšno je vprašanje, naslovljeno na preteklost itd.

Diplomsko nalogo sem vsebinsko razdelila na dva dela. V prvem sem predstavila značilnosti in probleme pri preučevanju ekonomske zgodovine – vede, ki ima zaradi zajemanja iz dveh tako različnih disciplin, kot sta ekonomija in zgodovina, neroden položaj med dvema nasprotnima načinoma mišljenja, različnima metodama dela ter različno teoretično podporo. Prikazala bom, da je pristop ekonomista in ekonomskega zgodovinarja popolnoma različen, čeprav ju zanimajo enaki problemi - le da je delo ekonomista razlagati delovanje gospodarstva, delo ekonomskega zgodovinarja pa preučevanje, kako je gospodarstvo delovalo v preteklosti. Predstavila bom tudi, kako naj bi ekonomski zgodovinar pristopil k analizi preteklih pojavov, ter do kakšnih napak in slabosti lahko pride ob neupoštevanju ekonomske ali zgodovinarske metodologije.

V drugem delu bom pokazala, kako je dejansko razmerje med metodološkim pristopom, značilnim za zgodovino ali ekonomijo, variiralo skozi čas. Ekonomska zgodovina je v preteklosti temeljila predvsem na metodologiji značilni za zgodovinsko vedo. Posledično je bil rezultat šibko teoretično podprta ekonomska zgodovina – neke vrste pripovedka o ekonomskih pojavih v preteklosti. Kot odgovor na to se je v šestdesetih letih 20. stoletja razvila nova ekonomska zgodovina ali kliometrija, ki temelji na uporabi ekonomske teorije ter ekonometričnih metod. V tem delu diplomske naloge sem tako izpostavila najbolj "ekonomskega" izmed vseh dosedanjih pristopov - kliometrijo. Kliometrično metodo sem

prikazala v luči tradicionalne ekonomske zgodovine, predstavila njen prispevek k preučevanju ekonomske zgodovine ter izpostavila njene ključne slabosti in kritike. Drugi del diplomskega dela sem zaključila z orisom novejšje ekonomske zgodovine, ki temelji na novi institucionalni ekonomiki in se je razvila kot odgovor na kritike kliometričnega pristopa. Nakazala sem tudi možne smeri nadaljnjega razvoja ekonomske zgodovine. Diplomsko delo sem končala s sklepom, v katerem sem smiselno povzela obravnavano tematiko.

2. OPREDELITEV IN ZNAČILNOSTI EKONOMSKE ZGODOVINE

Carlo Cipolla je ekonomsko zgodovino opredelil kot zgodovino dejstev in ekonomskih pojavov, ki se nanašajo na posameznike, podjetja in skupnosti. V ožjem pogledu se ekonomska zgodovina nanaša izključno na zgodovino ljudi, njihove psihološke in fiziološke značilnosti, njihovo racionalnost in iracionalnost ter njihove mentalne, socialne in kulturne karakteristike. V širšem pogledu pa termin ekonomska zgodovina zajema analizo in povezavo ekonomskih pojavov s socialnim, političnim in institucionalnim dogajanjem določenega časa, ne le kronološkega zapisovanja ekonomskih dogodkov (Cipolla, 1991, str. 3-4).

Ravno zaradi povezave z institucionalnimi, družbenimi, političnimi in drugimi dejavniki mora ekonomski zgodovinar pri pojavih, ki jih želi preučevati, pojasnjevati in pojasniti (četudi so le-ti izključno ekonomske narave), upoštevati tudi ugotovitve disciplin, kot so zgodovina tehnologije in znanosti, arheologije, filozofije, vere, antropologije itd. Vse te discipline pravzaprav omogočajo razumevanje ekonomske zgodovine.

Ekonomska zgodovina je razmeroma mlada veda. Pojavila se je konec 19. stoletja oz. na začetku 20. stoletja. Je interdisciplinarna veda, mešanica dveh znanosti – ekonomije in zgodovine. Iz obeh materinskih disciplin črpa snov za postavljanje vprašanj, teoretični instrumentarij, na ti dve disciplini se nanašajo njene ugotovitve in rezultati. Zaradi interdisciplinarne narave prihaja pri njenem preučevanju že od nastanka naprej do problemov in dilem.

Zgodovina je humanistična veda, veda *par excellence*. Ekonomija pa se je od Ricarda naprej oddaljevala od zgodovine in humanističnih znanosti ter postajala vedno bolj eksaktna znanost, ki uporablja matematično logiko kot svoje osnovno analitično orodje.

V preteklem stoletju se je dejansko razmerje med metodološkim pristopom, značilnim za zgodovino in ekonomijo pri preučevanju ekonomske zgodovine, spreminjalo skozi čas. Različni pristopi, značilni za preučevanje posamezne izmed dveh ved, so, preprosto rečeno, tekmovali za prevlado. Tako je bila v preteklosti ekonomska zgodovina bolj zgodovinska ali pa bolj ekonomska veda, odvisno od tega, katera skupina se je bolj

zanimala za preučevanje področja - ekonomisti ali zgodovinarji. Nekako v splošnem bi lahko rekla, da je do preloma prejšnjega stoletja prevladovala bolj zgodovinska metodologija, po letu 1950 pa na področju ekonomske zgodovine prevladuje ekonomija. Manevrskega prostora je dovolj za oba pristopa. Kot je zapisal A. Cairncross: "V določenih primerih ekonomska teorija osvetli problem in predstavlja osnovo za njegovo rešitev, spet v drugih primerih se moramo zadovoljiti z zgodovinskim pristopom in odgovorom na vprašanje, kaj se je zgodilo, vprašanji zakaj in kako pa potisniti v stran. Vzrok je preprosto v tem, da se v nekaterih primerih razpoložljiva teorija zdi neprimerna, pojav sam pa obstaja in je vreden preučevanja" (Cairncross, 1989, str. 174).

V grobem bi tako lahko ločili dva skrajna pristopa k preučevanju ekonomske zgodovine: zgodovinskega in ekonomskega.

Zgodovinski pristop zajema zbiranje dejstev in njihovo predstavitev na način, ki sicer temelji na ekonomskih osnovah, vendar pojavov ne poskuša razlagati po neki splošni teoriji, ki zajema še druge podobne pojave. Pomembno je skrbno zbiranje in kritična presoja virov ter upoštevanje zgodovinskega koncepta preučevanega pojava. Zajeto je večje število pojasnjevalnih spremenljivk, med katerimi so tudi socio-kulturni dejavniki, institucionalni okvir in drugo.

Ekonomski pristop poskuša razložiti pojave v okviru neke splošne teorije, da so le-ti videni kot ilustracija preučevanega problema, ne pa preučevanje zaradi pojavov samih. Značilno je zajemanje iz javnih, najlažje dosegljivih virov, kritična presoja virov je drugotnega pomena, zanemarja se zgodovinski koncept in neekonomske dejavnike. Zajeto je manjše število pojasnjevalnih spremenljivk.

Ena skrajnost je torej, da ekonomsko zgodovino pišemo in preučujemo kot katero koli drugo zgodovino in jemljemo sosledje dogodkov kot edinstveno, neponovljivo, to pa postavimo v širši družbeno-ekonomski okvir. Pri tem je razlika med ekonomsko in splošno zgodovino orientiranost na ekonomske teme, ekonomska teorija kot osnova preučevanja pa ima podrejeno vlogo. Po drugi strani pa na ekonomsko zgodovino lahko gledamo kot na sredstvo za testiranje in obogatitev ekonomske teorije, kjer je znanje ekonomista in poznavanje ekonomske teorije osnova za reševanje zgodovinskih ekonomskih problemov in sestavljanje koščkov v celoto.

Ne glede na to, ali je ekonomska zgodovina metodološko bolj zgodovinsko ali ekonomsko obarvana, mora imeti pojav, da se kvalificira kot pomemben za preučevanje ekonomske zgodovine, ekonomsko naravo. Ekonomska narava pomeni, da se mora nanašati na vsaj eno izmed treh bistvenih ekonomskih vprašanj: kaj proizvajati, kako proizvajati ali kako razporejati produkt. V praksi se ta tri vprašanja razvejijo v množico bolj specifičnih vprašanj, ki se nanašajo na določanje cen, alokacijo redkih virov, nihanja v proizvodnji, zaposlovanje, povpraševanje in ponudbo, njuno strukturo itd.

"Raziskovalno delo se kvalificira kot ekonomska zgodovinsko, če uporablja koncepte, instrumente, analitične kategorije in logiko, ki jih določa ekonomska teorija. To pomeni, da mora ekonomska teorija podpirati in oskrbovati ekonomsko zgodovino s teoretičnimi kriteriji, nujnimi za izbor, koordinacijo in vrednotenje dejstev, pogojev in institucij, ki predstavljajo snov ekonomske zgodovine" (Cipolla, 1991, str. 7).

Če določena analiza jemlje dogodke ekonomske zgodovine kot predmet svoje raziskave in pri tem ne uporablja konceptov, kategorij in paradig, ki izhajajo iz ekonomske teorije, ne samo da se rezultati raziskave ne morejo kvalificirati kot ekonomska zgodovina, ampak so tudi vprašljivi. Vendar pa lahko dopustimo, da ekonomski zgodovinarji določene najbolj prefinjene tehnike ekonomske analize izpustijo, vsaj tiste, ki delujejo pod mnogimi predpostavkami in v realnem življenju nimajo stvarnega pomena.

Nikakor pa nič ne sme ustavljati ekonomista pri raziskovanju in jemanju primerov iz preteklosti, ekonomski zgodovinar pa naj preučuje tudi sodobne ekonomske pojave. Obe vedi naj se ukvarjata z enakimi temami in problemi, in uporabljata enake koncepte, instrumente ter analitično orodje.

A. Cairncross je na to temo zapisal: "Težko si predstavljam ekonomiste in zgodovinarje kot dve ločeni skupini, saj so njihovi interesi v bistvu enaki. Ekonomist razlaga, kako deluje gospodarstvo, ekonomski zgodovinar pa, kako je delovalo v preteklosti. Eno nujno vodi v drugo. Raziskovalec ne more biti prepričan, da razume, kako deluje ekonomija danes, če ne razume, kako je delovala v preteklosti. Če hoče dojeti, predvideti, kako bi lahko delovala v prihodnosti, mora preučiti podatke za precej časa nazaj, na primer: kako medsebojno vplivajo različne ekonomske sile in kako so medsebojno vplivale nekoč, da lahko sklepa o jakosti njihove interakcije danes" (Cairncross, 1989, str. 175).

Da lahko oblikujemo jasen pogled na to, kaj je in kaj ni pomembno, da neko gospodarstvo ali njegov del deluje, nujno potrebujemo zgodovinsko perspektivo – le-to ekonomisti pogosto postavljajo na stranski tir, čeprav dejstva govorijo v prid nasprotnemu. Zgodovina je dragocen vidik pri izobraževanju ekonomista. Poznavanje in upoštevanje zgodovinske perspektive širi ekonomistovo obzorje. Nauči ga, da ne spregleda spremenljivk, ki so pomembne za preučevanje določenega pojava, in mu omogoča spoznanje povezav med spremenljivkami, ki jih brez poznavanja zgodovine ne bi videl.

Ekonomska zgodovina se izkaže za pomembno disciplino, saj raziskovalcu odpre oči, da v model vključi dodatne spremenljivke, mu pokaže nove povezave med njimi, ter mu omogoči realnejši pogled na predmet razprave.

2.1 PREPAD MED EKONOMIJO IN EKONOMSKO ZGODOVINO

Ne glede na nujnost sodelovanja med ekonomijo in ekonomsko zgodovino, le-ti ostajata strogo ločeni disciplini. Ekonomska zgodovina je ena izmed vej zgodovine in ne more odcepiti svoje zgodovinske komponente. Po drugi strani pa ne moremo izključiti njene povezave z ekonomijo. Kot interdisciplinarna veda torej sloni na dveh popolnoma nasprotnih metodah preučevanja, načinih razmišljanja, metodoloških orientacijah.

Prva ključna razlika med ekonomijo in zgodovino, ekonomsko ali katero koli, je njena časovna usmerjenost. Ekonomisti smo kot po pravilu usmerjeni v prihodnost, zgodovinarji pa v preteklost. John M. Keynes je zapisal: "Ekonomist mora preučevati sedanost v luči preteklosti s ciljem v prihodnosti" John Hicks pa je dodal, da je "večina ekonomistovega dela usmerjena v prihodnost, v napovedi in planiranje" (Cipolla, 1991, str. 8).

Ko ekonomist spozna določene ekonomske spremenljivke kot pomembne, začne iskati zakonitosti v njihovi povezavi. Da model ostane rešljiv in da usmeri pozornost na pomembne spremenljivke, jih vključi v model le določeno število. Nato išče zakonitosti, s pomočjo katerih bo lahko izdelal zanesljive napovedi in plane. Njegova osnova pri izdelavi planov je po eni strani analiza dejanskih pojavov v bolj in manj oddaljeni preteklosti, po drugi pa deduktivno sklepanje. Ekonomisti, osredotočeni na prihodnost, se v večji ali manjši meri zanašajo na to, da bo prihodnost nekako reproducirala preteklost.

Zgodovinarji so v nasprotju z ekonomisti neomajno usmerjeni le v preteklost. Prihodnost ni problem njihovega preučevanja. Na trenutke sicer dovoljujejo, da obstajajo določene očitne analogije in grobo začrtajo določene zakonitosti v zgodovini, vendar pa so to le redka odstopanja od klasičnega zgodovinarskega mišljenja. Zgodovinar je v nasprotju z ekonomistom omejen zgolj na opazovanje in opisovanje določenih dogodkov in ne išče splošnih zakonitosti. Splošno zgodovinarsko mišljenje je, da je vsak pretekli pojav edinstven in neponovljiv ter da bi bilo vsako napovedovanje na podlagi preteklih podatkov nesmiselno.

Razlika v usmerjenosti ekonomista in zgodovinarja ima za posledico dva različna metodološka pristopa.

Ekonomist pri ugotavljanju načel delovanja upošteva samo tiste spremenljivke, ki v medsebojnem razmerju prikazujejo neke zakonitosti in odsevajo predvidljive racionalne oblike obnašanja. Pri tem vse ostale spremenljivke imenuje eksogene in jih izloči iz modela. Število endogenih spremenljivk, vključenih v ekonomski model, označimo s k .

Ekonomski zgodovinar se dela ne more lotiti po enakem načrtu. Da lahko razloži delovanje gospodarstva v preteklosti, si mora prizadevati, da v model vključi kar največje možno število spremenljivk - ekonomskih in neekonomskih. Zajeti mora tudi pravno ureditev,

socialno strukturo, kulturne faktorje, politično ureditev - vsaj v tolikšni meri, kot te institucije in strukture vplivajo na preučevano gospodarstvo. Ekonomski zgodovinar naj ne bi zanemarjal spremenljivk, če so le-te igrale vlogo v preučevani zgodovinski situaciji. Zanj sta na primer epidemija bolezni ali teroristično dejanje pomembni endogeni spremenljivki, če le vplivata na ekonomsko dogajanje. To pomeni, da ju mora vključiti v model. Upoštevati mora v največji možni meri vse spremenljivke (označimo jih z n), ki vplivajo na dano ekonomsko dogajanje. Kar ekonomist izpusti kot motnjo ali šum oz. vse, kar označi kot eksogene dejavnike, naj bi ekonomski zgodovinar zajel kot zgodovinske okoliščine preučevanega pojava.

Sklop spremenljivk k , ki jih preučuje ekonomist teoretik, je znatno manjši in bolj homogen od sklopa spremenljivk n , ki jih proučuje ekonomski zgodovinar. Omejena narava sklopa spremenljivk k v primerjavi s spremenljivkami n in togost korelacij v setu spremenljivk k dajeta ekonomistovemu modelu nerealen in umeten značaj, vendar pa omogočata njegovo rešljivost. Da lahko ekonomisti sploh oblikujejo logično in splošno uporabno teorijo, morajo torej predpostavljati močne ponavljajoče se povezave med osnovnimi spremenljivkami.

Zgodovinarji se ne ukvarjajo samo z mnogo večjim številom spremenljivk, ampak tudi z nemerljivimi, neracionalnimi in nepredvidljivimi povezavami med njimi. Razlika med n in k oz. $(n-k)$ ni samo kvantitativna. Medtem ko k predstavlja bolj ali manj homogen sestav racionalnih in predvidljivo medsebojno povezanih spremenljivk, pa $(n-k)$ predstavlja kaotičen sestav heterogenih elementov, ki so popolnoma nepredvidljivi, neracionalni, nemerljivi. Spričo velikega števila spremenljivk n , njihove heterogenost in kaotične narave, zgodovinar ne more oblikovati zakonitosti delovanja in lahko dokaže, da je vsaka zgodovinska situacija edinstvena.

V splošnem so ekonomisti omejeni z svojim posploševanjem, zgodovinarji pa s svojo natančnostjo.

Opazka postane jasnejša, ko upoštevamo, da ekonomist loči med dolgim in kratkim rokom. Marshallova opredelitev kratkoročnosti pravi, da je na kratek rok kapital v podjetjih fiksni. Podobno je na makroekonomskem nivoju kratek rok tisti, kjer spremembe v stogu kapitala nimajo pomembnejšega vpliva na potencialni ali dejanski produkt. Tako makroekonomski modeli na kratki rok slonijo na predpostavki, da se vrsta zgodovinsko pomembnih spremenljivk, kot so velikost populacije in njena starostna struktura, raven izobrazbe, institucije, politična in socialna struktura, okusi itd, ne spreminja. To ne povzroča resnejših problemov, saj se omenjeni faktorji na kratek rok spremenijo samo v izjemnih primerih (kot so socialni in politični prevrati, znanstvene in tehnološke revolucije in vojne). Razen v izjemnih situacijah je tako opredelitev kratkega roka dober opis oz. približek realnosti. Problemi se pojavijo, ko preidemo na dolgi rok. Na dolgi rok je vse predmet spreminjanja in ni mogoče niti domnevati nevariabilnih faktorjev niti se ni

mogoče znebiti "čudnih" spremenljivk tako, da jih označimo za eksogene. Za ekonomista problem postane vedno bolj nerešljiv. Slabost ekonomske teorije tako izvira iz njene največje prednosti – predpostavk, saj le-te pomenijo velik odmik od realnega sveta.

Ali naj torej ekonomist, opremljen z učinkovitim mehanizmom za preučevanje gospodarstva pod predpostavko o kratkoročnosti, analizira le probleme, kjer je ta predpostavka sprejemljiva? Ali naj pusti zgodovinarja, naj preučuje meglen dolgoročni svet? Ne, če ekonomist hoče, da je njegovo delo smotno, mora delati izven teoretičnih okvirov, ki ga zanimajo od časa J. S. Milla naprej. Ni razloga za pesimizem, če ne gledamo samo formalne strukture teorije, ampak tudi sposobnosti ekonomistov. Izobraževanje ekonomistov sicer sloni na relativno ozkem nizu teoremov, vendar pa je v človekovi naravi, da preučuje svet tak, kot je, poln dolgoročnih sil in problemov. Sicer pa, kakšno korist bi imel ekonomist od svojega znanja, če ga ne bi znal uporabiti v dejanskih situacijah?

2.2 KLJUČNI ELEMENTI PREUČEVANJA EKONOMSKE ZGODOVINE

Delo ekonomskega zgodovinarja temelji na kombiniranju dveh različnih pristopov preučevanja. V nadaljevanju bom opredelila korake dela ekonomskega zgodovinarja in izpostavila ključna razhajanja med metodama dela ekonomskega zgodovinarja in ekonomista.

Trije ključni koraki so (Rostow, 1971, str. 76):

- določitev vprašanja, na katero se išče odgovor v preteklosti;
- določitev teoretičnega okvira, primerne za iskanje odgovora na postavljeno vprašanje - strateška vloga ekonomske teorije pri preučevanju ekonomske zgodovine;
- zbiranje, kritična presoja in interpretacija virov – strateška vloga zgodovinarske metodologije pri preučevanju ekonomske zgodovine.

2.2.1 Določitev problema

Osnovni korak dela ekonomskega zgodovinarja je določitev preučevanega problema. Tudi kvaliteta odgovora je med drugim odvisna od tega, kako jasno je opredeljen problem. Problemi, ki jih rešujejo ekonomski zgodovinarji, so ekonomske narave, zato je ključno, da ekonomska teorija predstavlja izhodišče pri določanju vprašanj naslovljenih na preteklost. Čeprav je problematika, ki jo preučujejo ekonomisti in ekonomski zgodovinarji, enaka, se vprašanja, na katera iščeta odgovore obe skupini, med seboj razlikujejo. Razlogi za to so:

Ekonomist stremi k prepoznavanju povezav med spremenljivkami, interakcij in zakonov, ki bodo veljali v različnih zgodovinskih situacijah, ekonomski zgodovinar pa k rekonstrukciji in opisovanju ekonomskih okoliščin in dogodkov, ki so edinstveni in neponovljivi.

Ekonomist, v osnovi usmerjen v prihodnost, navadno preučuje sedanjo ekonomsko situacijo. Predmet njegovega zanimanja odseva zanimanje kulture in družbe, v kateri živi. Kot potrošnik informacij se prilagaja proizvajalcem informacij – okolju. Potrošniki in proizvajalci informacij imajo v osnovi enake interese. Ujemanje med povpraševanjem in ponudbo informacij pomeni, da ekonomist brez težav dobi za analizo potrebne podatke, zato ga preteklost niti ne zanima. Ekonomski zgodovinar pa dela v drugačnih okoliščinah: lahko sicer preučuje trenutno ekonomsko situacijo, vendar pa je navadno predmet njegove raziskave daljna preteklost. Tu je ponudba informacij, ki so na voljo, manjša od povpraševanja po njih. Razlog je v tem, da vprašanja, na katera išče odgovor ekonomski zgodovinar, izhajajo iz sedanje ekonomske situacije, kulture in družbe, ter navsezadnje ekonomsko teoretičnih izhodišč. To pomeni, da postavlja podobna vprašanja kot ekonomist, material, iz katerega črpa snov za odgovore, pa izvira iz drugega obdobja, sveta. Čim večja je razlika med kulturo in obdobjem, v katerem živi ekonomski zgodovinar, ter kulturo in obdobjem, ki ga preučuje, tem večji je razkorak med raziskovalčevim interesom in razpoložljivimi informacijami.

Ne glede na razkorak mora biti izhodišče za postavljanje vprašanj ekonomska teorija. Ker se je ekonomija razvila šele v 18. stoletju, za obdobja pred tem ekonomski zgodovinar nima na voljo ekonomske teorije, iz katere bi izhajal. Pri preučevanju ekonomske zgodovine, nehoti in neizbežno projicira današnja zanimanja, interese in vprašanja (oz. vprašanja in interese zadnjih 200 let) na pretekle dogodke.

Morda še obstaja smisel, če apliciramo vprašanja iz moderne monetarne teorije na zgodovinske pojave v britanskem imperiju v devetnajstem stoletju, nikakor pa ne dobimo odgovorov, če raziskujemo rimsko cesarstvo. Zaradi teh razlogov morajo zgodovinarji prilagoditi nabor vprašanj obdobju in družbi, ki jo preučujejo, ter virom, ki so na voljo. V skrajnem primeru, ko zgodovinar preučuje časovno in kulturno zelo oddaljena obdobja, z ekonomistom ne najdeta več skupne točke – skupnega vprašanja.

Ko ekonomist in ekonomski zgodovinar skupaj preučujeta ekonomsko zgodovino zgodnjih družb, pride do neizbežnega razkoraka že na začetku projekta pri sestavljanju vprašanj, na katera bosta iskala odgovore v preteklosti. Ekonomist bo najverjetneje sestavil vprašanja, ki jih bo zgodovinar označil za anahronistična in ahistorična, če obstoječi viri ne bodo mogli podpreti raziskave, s katero bi lahko našla odgovore nanje. Po drugi strani pa bo zgodovinarjev nabor vprašanj, ki bodo odsev informacij, ki jih iz virov lahko dobimo, iz ekonomistovega vidika brez vsakega ekonomskega pomena (Cipolla, 1991, str. 16).

Poleg aplikacije modernih interesov in teoretičnih izhodišč na pretekle podatke, nevarnost pri pisanju ekonomske zgodovine predstavlja uporaba modernega besedišča. Besede, ki jih uporablja ekonomski zgodovinar, priključijo v spomin predstave, ki zgodovino zapolnijo z univerzalizmi, ki ne obstajajo. Moderni izrazi, kot so povpraševanje, ponudba, elastičnost, produktivnost, fiksni kapital, nimajo ustreznega ekvivalenta v stari Grčiji, Rimu ali srednjem veku, vendar jih ekonomski zgodovinarji vseeno uporabljajo.

Čeprav ekonomija in ekonomska teorija obstajata šele zadnjih 200 let, ekonomski zgodovinar pa preučuje tudi daljna pretekla obdobja, uporaba moderne ekonomske logike pri sestavljanju interpretativnega modela, s katerim ekonomski zgodovinar opiše in rekonstruira ekonomske dogodke v preteklosti, ni nevzdržno anahronistična, če so le v modelu upoštevane specifične zgodovinske, institucionalne in kulturne okoliščine preučevanega obdobja. Problem, ki nastane pri tem je, da postane ob upoštevanju tako velikega števila spremenljivk model neobvladljiv.

2.2.2 Določitev teoretičnega okvira, primernega za preučevanje izbranega problema – strateška vloga ekonomske teorije

Zgodovinarji so prekriti z različnimi dejstvi in vprašanji, zakaj in kako. Naloga ekonomske teorije pri tem je, da pokaže, katera dejstva so smiselna in nam pomaga izbirati med njimi. Ekonomski zgodovinar mora pri preučevanju problema izbrati teorijo, s katero si bo pomagal pri naboru, urejanju in interpretaciji podatkov. "S pomočjo teorije naj bi tudi sestavil model - logični sestav, ki poveže endogene spremenljivke z eksogenimi. Ker v zgodovini nobena spremenljivka ni eksogena in je posledično spremenljivk, ki bi morale biti vključene v model, neskončno mnogo, s pomočjo ekonomske teorije vsa dejstva - spremenljivke razdelimo v obvladljive sisteme" (Mokyr, 1999).

Ekonomska teorija je tako nujno izhodišče za postavljanje vprašanj, urejanje podatkov in njihovo logično ureditev v celoto. Če se pri tem izbrani teoretski okvir izkaže kot neuporaben, neprimeren in nepreverljiv na preteklih podatkih, ni bila izbrana napačna preteklost, ampak neprimerna teorija. Po drugi strani pa, če zgodovina potrjuje teorijo in teorija ilustrira pretekle dogodke, obstaja možnost, da bo ilustrirala tudi prihodnje.

Z ekonomsko teorijo torej določimo problem. Čeprav najbolj razvite ekonomske teorije veljajo na kratek rok, ekonomija kot veda nudi metodičen pogled na vse dejavnike, ki delujejo v gospodarstvu. Četudi analiza dolgoročnih dejavnikov ni močnejša stran ekonomske teorije, je njena pomoč pri preučevanju ekonomske zgodovine pomembna, ker dejavnike opredeli. "Dolgoročne spremembe, kjer so vsi dejavniki variabilni, so tako zapletene, da jih je nemogoče zajeti v ekonomsko teorijo. Kljub temu pa je ekonomska teorija okvir, kako bi se stvari lahko odvijale, čeprav pod določenimi pogoji" (Rostow, 1957, str. 517).

2.2.3 Zbiranje, kritična presoja in interpretacija virov z rekonstrukcijo preteklosti – strateška vloga zgodovinske metodologije

I. Zbiranje virov

Ko ekonomski zgodovinar določi problem in izbere najprimernejši teoretični okvir za njegovo preučevanje, je njegova naslednja naloga zbrati podatke, s katerimi bo potrdil ali ovrgel svojo domnevo. Zbiranje podatkov je lahko težavno, ker je dokumentacija, ki je na voljo, neprimerna ali pomanjkljiva za pridobivanje odgovorov na zastavljena vprašanja. Možno je, da podatkov, potrebnih za odgovor na zastavljeno vprašanje, nikdar ni bilo, ker jih družba takratnega časa ni imela za pomembne in zato niso evidentirali. Možno je tudi, da so bili uničeni (namerno ali nenamerno) ali izgubljeni.

II. Kritična presoja virov

Ko so viri zbrani, pripravljeno delo za pristop k ugotavljanju zgodovinskih dejstev še ni končano. Ekonomski zgodovinar mora še kritično pretresti vire, kar pomeni, da mora iz nabora zbranih virov izključiti ponaredke. Da lahko oceni zanesljivost vira, se naslanja na naslednja vprašanja (Grafenauer, 1980, str. 381):

- Ali zunanja oblika vira ustreza dobi, iz katere naj bi vir izhajal?
- Ali se vsebina vira ujema z ugotovitvami iz že preverjenih virov iz istega časa in okoliša?
- Ali vsebina vira ustreza splošni strukturi (znanju, tehniki) obdobja?

Na kratko to pomeni, da se ekonomski zgodovinar pri oceni zanesljivosti vira naslanja na notranjo doslednost ali nedoslednost vira ter na njegovo združljivost ali nezdružljivost z ostalimi razpoložljivimi neodvisnimi viri.

Prednost zgodovinarjev je, da dobro presojuje vire. Njihova slabost je slabo poznavanje ekonomske teorije. Namesto nanjo se prepogosto naslanjajo na zdravo pamet.

Metodološki problem ekonomistov je ravno nasproten. Od Ricarda naprej z izjemo zgodovinske šole je ekonomija izgubljala svojo zgodovinsko komponento in postajala vse bolj matematična veda. Problem ekonomistov, ki so v nasprotju z zgodovinarji dobro teoretično podkovani, je kritično zbiranje in presoja virov. Le-ti zberejo podatke, ki podprejo njihovo teorijo, pri tem pa navadno ne zagotovijo, da so v bazo zajeti vsi razpoložljivi podatki, in ne le tisti, ki potrjujejo teorijo.

Ekonomski zgodovinarji, ki delijo metodologijo z zgodovinarji in ekonomisti, delajo napake prvih, drugih ali celo obeh skupin. Ekonomski zgodovinar s prevladujoče zgodovinskim osnovnim znanjem bo dobro kritično presodil vire, vendar mu bo manjkalo

znanje ekonomske teorije. Ekonomski zgodovinar z ekonomskim osnovnim znanjem pa bo dober pri konstruiranju modelov in slab pri kritični presoji virov.

Zgodovinarjev dvom o točnosti razpoložljivih podatkov je pogosto posledica poznavanja preučevanega obdobja in družbe. V preteklosti je v poljedelskih družbah prevladovalo navajanje približnih vrednosti. Številke se ni uporabljalo s takšno natančnostjo kot danes, ampak z namenom, da se poda neka splošna predstava o obilju ali redkosti. Popis prebivalstva Turčije leta 1945 je tako pokazal, da je večina prebivalstva stara 5, 10, 15, 20,... let (Cipolla, 1991, str. 41).

Zaokroževanje pa ni edini vzrok za netočnost podatkov, ki jih ima na voljo ekonomski zgodovinar. Oskar Morgenstern je odkril pozornost zbujajoč razkorak pri statističnih podatkih o mednarodnem trgovanju z zlatom med Francijo in Veliko Britanijo. V analizo je vključeno zlato in ne krompir – in zlato je jasno definirana dobrina in ni težav pri njenem identificiranju. Primer služi kot dokaz, kako previden mora biti ekonomski zgodovinar pri kritični presoji virov.

Tabela 1: Uvoz in Izvoz zlata VB in Francije med leti 1876-1884 (podatki v milijonih zlatih frankov)

	Francoski podatki o izvozu zlata iz Francije v Veliko Britanijo	Britanski podatki o uvozu zlata iz Francije v Veliko Britanijo
1876-1880	41,5	94,4
1881-1884	52,9	112,2

Vir: Cipolla, 1991, str. 48.

Analize, ki slonijo na neprimerljivih preteklih statističnih podatkih dajejo popačene rezultate o preteklih dogajanjih. Uradna statistika, tudi kadar ne daje popačenih rezultatov zaradi političnih ali drugih razlogov, vedno nosi znak obstoječe politične in kulturne klime. Vendar pa "kljub temu, da je številčna slika po statističnih virih v marsičem iluzija, in da je medsebojna primerjava stanja v različnih obdobjih bistveno odvisna od vprašanja, ali je mogoče najti merilo, ki povezuje podatke obeh dob, je vendarle treba poudariti, da se vsaj del posameznih napak pri veliki množici podatkov kompenzira in tako statistika kot celota daje – če ni problematična že njena zasnova – glede gospodarskih struktur in teženj razvoja bolj točno podobo kot vsaka druga vrsta virov" (Grafenauer, 1980, str. 392).

III. Interpretacija virov – rekonstrukcija preteklosti ter strateška vloga ekonomske teorije pri preučevanju ekonomske zgodovine

Ekonomski zgodovinar mora biti sposoben rekonstruirati in razumeti pretekle pojave. Da lahko rekonstruira zgodovino, se mora opreti in omejiti na preverjena dejstva, ki jih mora znati povezati v zaključeno celoto. Ideje, kako povezati dejstva v celoto, predstavljajo

teorije in modeli. Dejstva sama so neuporabna, dokler se jih ne oceni v luči teorije. Poznavanje in naslanjanje na ekonomsko teorijo je tako ključnega pomena pri rekonstrukciji ekonomske zgodovinskih pojavov.

Keynes je ekonomsko teorijo označil prej za metodo kot doktrino, kot aparat uma, raje način razmišljanja kot jedro v naprej pripravljenih rešitev. (Rostow, 1957, str. 509) Uporaba ekonomske teorije pri preučevanju ekonomske zgodovine tako pomeni uporabo najbolj relevantnega načina razmišljanja, ki je na voljo.

Kljub poznavanju ekonomske teorije lahko pride do dvomljivih rezultatov. Apliciranje moderne ekonomske teorije na zgodovinske dogodke, ki se radikalno razlikujejo od obdobja in konteksta, v katerem je moderna teorija nastala, je anahronističen in anti-historičen postopek, ki ima za posledico popačenje zgodovinskega konteksta, ki ga preučujemo. Zakaj?

Ker so ekonomski teoremi nastali v točno določenih okoliščinah in obdobjih. Tako ni naključje, da se je teorem o komparativnih prednostih razvil v začetku 19. stoletja v Veliki Britaniji in ne na Portugalskem, in da je teorem carinske zaščite mlade industrije nastal v Nemčiji v drugi polovici 19. stoletja in ne v Angliji. Ti teoremi so veljavni pod določenimi pogoji, v določenem času in prostoru. Le ekonomski način mišljenja je univerzalen. "Ker je veljavnost teoremov omejena, je napak aplicirati določen teorem na gospodarstvo, ki se prostorsko in obdobjno močno razlikuje od tistega, kjer je teorem nastal" (Cipolla, 1991, str. 57).

Problem ekonomskega zgodovinarja je, kako z razmišljanjem ekonomista izdelati in izboljšati teoretični in interpretativni model ali paradigmo, da bo kar najbolj ustrezala preučevani zgodovinski situaciji. Rešitev tega problema zahteva od ekonomskega zgodovinarja:

- Širokost uma in pripravljenost, da ne uporabi trenutno "modnih" modelov, in sposobnost razvoja modelov, ki ustrezajo preučevanemu obdobju.
- Poznavanje in razumevanje zgodovinskega konteksta proučevanega pojava (poznavanje pravnih, političnih in socialnih kakor tudi ekonomskih struktur in institucij preučevane družbe). Ta širši družbeno-ekonomski kontekst je okvir za preučevanje ekonomskega sistema, pogojev njegovega delovanja in njegovih odzivov na spremembe.

Eden od problemov ekonomskih zgodovinarjev, ki imajo sicer dobro teoretično znanje ekonomske teorije je, da se pri preučevanju preteklosti težko odtrgajo od "aktualnih modelov", saj se njihovo razmišljanje "prilagodi" tem modelom, ker vsak dan vidijo njihovo potrditev in veljavnost.

Na primer: Moderna makroekonomska teorija pravi, da mora biti na dolgi rok rast plač usklajena s stopnjo inflacije. Kratkoročno rast plač sicer lahko zaostaja za rastjo inflacije, vendar pa je dolgoročno težko pričakovati, da posamezniki ne bodo opazili in reagirali na razmere monetarnih gibanj, zaradi katerih bi izgubljali svoje realne dohodke.

Uporaba te teorije v 16. stoletju bi dala absurdne rezultate, saj le-ta velja v okoliščinah, kjer je delavstvo dobro organizirano in sposobno zahtevati prilagoditev plač inflaciji. Razmere so bile v 16. stoletju drugačne. V dokumentu, datiranem z letom 1590, so se zaposleni na upravi za javno zdravje v Milanu pritoževali, da je milanski vojvoda leta 1534 fiksiral nominalno plačo zaposlenega. V obdobju naslednjih 56 let ni bilo nobene spremembe, čeprav so stroški bivanja, obleke in življenja leta 1534 znašali manj kot četrtino stroškov leta 1590. Kot lahko vidimo, posameznik leta 1590 ni imel nobenega vpliva prilagajanje plač inflaciji, lahko je le opazoval, kako mu monetarna gibanja manjšajo realni dohodek (Cipolla, 1991, str. 58).

Če torej hoče ekonomski zgodovinar delati dobro ekonomsko zgodovino, mora najti pravo razmerje med ekonomskim in zgodovinskim pristopom.

3. EKONOMSKA ZGODOVINA - OD SMITHA DO DANES

Zanimanje za ekonomsko zgodovino je tesno povezano z nastankom ekonomije kot vede. Kadar govorimo o ekonomski zgodovini, je prav, da začnemo z začetnikom moderne ekonomske znanosti Adamom Smithom. Smithu sta zgodovinska analiza merkantilizma in zgodovina predstavljali laboratorij, znotraj katerega je z induktivnim sklepanjem razvil teoretični okvir tržnega gospodarstva. Njegovo osrednje vprašanje je bilo ekonomsko-zgodovinsko, razvoj blaginje narodov. Tako je kombiniral analizo ekonomskih zvez z dolgoročno, zgodovinsko perspektivo. Smith še ni ločeval med ekonomijo in zgodovino – zgodovinska perspektiva je bila sestavni del ekonomije.

V zgodnjem 19. stoletju je, spričo uvejavitve klasične politične šole, prvič prišlo do ločitve med ekonomijo in zgodovino. "Smithovi nasledniki so razvijali ideje o klasični ekonomiji, pri tem pa so iz ekonomije odcepljali zgodovinsko komponento ter ekonomijo postavili v okvire matematične in logične abstrakcije, ne glede na zgodovinsko realnost. Kot izjemo bi lahko označili Alfreda Marshala, čeprav je tudi on uporabljal ekonomsko zgodovino na eklektičen način in bolj za ilustracijo ali kot pomoč pri razlagi svojih teoretičnih tez" (Van der Wee, 2002).

Sredi 19. stoletja se je, kot odgovor na deduktiven pristop angleške klasične politične ekonomije in zanemarjanje zgodovinske komponente pri preučevanju ekonomije, v Nemčiji razvila zgodovinska šola. Njeni predstavniki so poudarjali zgodovinsko pogojenost in omejeno veljavnost ekonomskih teorij. Po njihovem mnenju je bil induktiven

pristop, temelječ na ekonomski zgodovini, edino pravo orodje za teoretično sklepanje v ekonomiji.

"V mnogih pogledih lahko nastanek in razvoj zgodovinske šole lahko štejemo za rojstvo ekonomske zgodovine kot samostojne discipline" (Ambrosius et al., 1996, str. 12). Ne glede na pomen zgodovinske šole se je ekonomija razvijala v nasprotni smeri, smeri matematizacije in abstrakcije. Med zagovorniki in nasprotniki zgodovinske šole se je tako razvil t.i. "Methodenstreit", člankarski dvoboj, kjer so prvi zagovarjali empirični pristop, drugi pa čisto teorijo.

Nemška zgodovinska šola je imela velik vpliv na razvoj ekonomske zgodovine naslednjih 50 let, vplivala pa je tudi na razvoj angleške zgodovinske šole ter ameriškega institucionalizma, ki sta oba nasprotovala pretirano abstraktnemu in deduktivnemu pristopu klasičnih ekonomistov.

Zanimanje za ekonomsko zgodovino je bilo konec 19. stoletja veliko in posledično se je v letu 1892 na Harvardski univerzi odprla ena izmed prvih kateder za preučevanje ekonomske zgodovine (Ambrosius et al., 1996, str. 12). V začetku 20. stoletja pa se je ekonomska zgodovina etablirala kot samostojna veda in priznana akademska disciplina v celotnem zahodnem svetu.

Ker je ekonomija postajala vedno bolj eksaktna veda, temelječa na matematičnih modelih, in je zanimanje ekonomistov za ekonomsko zgodovino upadalo, je ekonomska zgodovina izgubljala ekonomsko komponento. Ekonomski zgodovinarji so bili večinoma šolani zgodovinarji, ki so redko uporabljali metode družboslovnih ved in ekonomsko teorijo – vsaj eksplicitno.

Šele v drugi polovici 20. stoletja je ekonomska zgodovina postala bolj ekonomsko obarvana, kar pomeni, da se je povečala uporaba ekonomske teorije (kot izhodišče za ugotavljanje nekih splošnih zaključkov) ter kvantitativnih metod. Po drugi strani pa je uporaba teorije in statistike v Evropi ostala na opisni ravni. Evropska ekonomska zgodovina se je razvijala v smeri odmikanja od abstraktne ekonomske teorije in ostajala predvsem zgodovinska znanost.

Največji razvojni skok je doživela ekonomska zgodovina v povojnem obdobju, še posebno v šestdesetih letih 20. stoletja. Če se je ekonomska zgodovina v Evropi razvijala v smeri odmikanja od ekonomije, je bilo v ZDA ravno nasprotno. Razvijala se je v enaki smeri kot ekonomija in nastala je nova ekonomska zgodovina ali kliometrija.

Poleg uporabe večjega števila in bolj natančnih statističnih podatkov ter uporabe novih metod, so novi ekonomski zgodovinarji pri preučevanju zgodovinskih problemov, poudarjali eksplicitno uporabo ekonomske teorije (v praksi statične neoklasične

mikroekonomske analize) v nasprotju s prostim, implicitnim teoretiziranjem, značilnim za tradicionalno ekonomsko zgodovino. Nova ekonomska zgodovina ali kliometrija je izzvala neštete komentarje in kritike o metodi dela, rezultatih in omejitvah ugotovitev. Kljub letem pa je ekonomsko zgodovino prikazala v novi luči. Delo kliometrikov ni ostalo neopaženo, saj sta leta 1993 za dosežke na področju ekonomske zgodovine Douglas North in Robert Fogel prejela Nobelovo nagrado za ekonomijo.

Inovativen značaj nove ekonomske zgodovine je sprožil iskanje novih metodoloških načel tudi v drugih podveh ekonomske zgodovine, čeprav v večini primerov inovatorji niso sprejeli formalizirane izdelave zgodovinskih modelov in njihovega testiranja, ki so ga uporabljali zagovorniki kliometrije.

Douglas North, eden od najprepoznavnejših kliometrikov svojega časa, se je kasneje usmeril v preučevanje nove institucionalne ekonomske zgodovine, ki se osredotoča na problematiko ekonomskega razvoja v odvisnosti od institucionalnih dejavnikov.

Nekliometrično usmerjeni reformatorji ekonomske zgodovine pa so poskušali izpopolniti svoj analitični in teoretični pristop s poudarjanjem zgodovinskih izkušenj pri sestavljanju in preverjanju hipotez. Pri svojem delu so uporabljali ekonomsko teorijo in koncepte, (čeprav v neformalizirani obliki), ki je po nastanku sovpadala s preučevanim obdobjem. V raziskave in analize so poskušali sistematično vključevati ugotovitve drugih družbenih ved, kot so ekonomska sociologija ali antropologija.

Ekonomska zgodovina je med letoma 1970 in 1980, poleg metodoloških, doživljala tudi druge spremembe. Zanimanje zanjo se je začelo širiti prek meja zahodne Evrope in ZDA v Avstralijo, Novo Zelandijo, Latinsko Ameriko in Azijo. Hiter razvoj zahodnega sveta v 50ih in 60ih je sprožil prve polemike o negativnih učinkih ekonomske rasti na svetovne zaloge virov energije in surovin, negativnih učinkih rasti na okolje ter večanje prepada med bogatimi in revnimi. Oba dejavnika, geografska širitev vede in skrb za razvoj svetovnega gospodarstva, sta sprožila preusmeritev zanimanja ekonomskih zgodovinarjev iz problemov povezanih z razvojem in rastjo na ekološke probleme (Van der Wee, 2002).

3.1 NEMŠKA ZGODOVINSKA ŠOLA, METHODENSTREIT IN RAZVOJ EKONOMSKE ZGODOVINE

Ekonomska zgodovina se je kot veda pojavila z nemško zgodovinsko šolo, ki je nastala v drugi polovici 19. stoletja kot alternativa in kritika klasične ekonomske teorije. Njeni zagovorniki so nasprotovali abstraktni metodi klasičnih ekonomistov in zakonitostim, do katerih so prišli po tej metodi. Z zavrnitvijo abstrakcije kot metode so dejansko zanikali nastanek politične ekonomije kot znanosti in se odrekli teoretični analizi ekonomskih pojavov.

"Cilj stare zgodovinske šole je bil v analizo ekonomskih pojavov zopet vnesti zgodovinski vidik in na tej osnovi izluščiti posamezne značilnosti v razvoju ter oblikovati politično ekonomijo kot nacionalno vedo" (Norčič, 1990, str. 95). Pri svojem delu so se pripadniki zgodovinske šole naslanjali na opisne, zgodovinske metode raziskovanja ekonomskih pojavov, ker naj bi se samo na osnovi obsežnega zgodovinskega gradiva in njegove statistične obdelave ekonomist lahko dokopal do globljih spoznanj o ekonomskem in širšem družbenem razvoju posameznega gospodarstva. V nasprotju s klasičnimi ekonomisti so se naslanjali na empirične podatke in induktivno sklepanje.

Trdili so, da je večina ekonomskih pojavov časovno pogojena, da ima korenine v določenem geografskem območju in se skozi čas spreminja. Ekonomska teorija tako lahko obravnava te pojave le, če razlikuje vzorce ekonomskega življenja, ki so nastali med zgodovinskim procesom. Vsak izmed vzorcev, ki je nastal v določenem obdobju in kraju, zahteva svojo ekonomsko teorijo, ki se lahko aplicira izključno na domeno tega vzorca. Posledično splošna, vse vključujoča ekonomska teorija, zajema toliko različnih teorij, kolikor je različnih vzorcev in vsako izmed teorij lahko apliciramo izključno na določen vzorec. Pod temi pogoji je ekonomska teorija zgodovinska kategorija, saj je določeno teorijo mogoče aplicirati le na določen ekonomski stil (Spiethoff, 1952, str. 132-133).

Zagovorniki zgodovinske šole so nasprotovali obstoju univerzalne ekonomske teorije z argumentom, da so ekonomsko obnašanje in ekonomski zakoni odvisni od zgodovinskih, socialnih in institucionalnih okoliščin. Torej so nasprotovali trditvi, da je ekonomska teorija brezpogojno uporabna, ne glede na razlike in spremembe v ekonomskih institucijah. "Če preučujemo teorije ekonomske misli, ki smo jih nasledili iz preteklosti, ugotovimo, da so nastale kot posledica pogojev in problemov dobe, v kateri so njihovi avtorji živeli. Del teorij so v veliki meri tudi ugotovitve glede ekonomske politike tistega časa. Zagovorniki teorij se niso zavedali omejitev glede veljavnosti - verjeli so, da so razvili splošno veljavne teorije" (Spiethoff, 1952, str. 133).

Edino pravo izhodišče za postavljanje realne teorije je torej izhajanje iz obstoječih ekonomskih institucij. Napak je, če ekonomist prezre zgodovinsko osnovo ekonomskih teorij in naivno misli, da je teorija univerzalna.

Zgodovinska šola in miselnost sta na nemško govorečem ekonomskem področju dominirali do objave Mengerjevih Načel¹ leta 1871. Njegovo delo, izhodišče za kasnejšo neoklasično revolucijo v poznem 19. stoletju, je sprožilo neke vrste revolucijo v nemškem svetu. "Menger je s svojimi Načeli začel ne samo novo področje v meščanski teoriji s tem, da je uveljavil marginalistično, psihološko smer, ampak je v nemško govorečem svetu uporabil za tisti čas tudi novo metodo – metodo abstrakcije in iskanja splošnih zakonov" (Norčič, 1990, str. 161). Čeprav je Menger svoje poglede na ekonomijo izražal popolnoma

¹ Carl Menger: "*Grundsätze der Volkswirtschaftslehre*"

nematematično, sta eno izmed njegovih naslednjih del² in nova metoda po letu 1883 povzročila veliko reakcijo in začel se je t.i. Methodenstreit – člankarska razprava o metodi med zagovorniki nemške zgodovinske in avstrijske marginalistične šole, ki sta jo začela Schmoller in Menger in je trajala skoraj dve desetletji, vanjo pa je bila poleg omenjenih vključena večina najbolj znanih ekonomistov tistega časa.³

Predstavniki zgodovinske šole so izrazili dvom in nezaupanje teorijam, ki niso izvedene iz zgodovinskih podatkov, in nasprotno trdili, da lahko ekonomisti z zbiranjem in preučevanjem zgodovinskih in statističnih podatkov razvijejo nove, boljše ekonomske zakonitosti. Glavne kritike na delo teoretikov so bile, da njihovi modeli temeljijo na nerealnih predpostavkah, da so preveč abstraktni in zato nepomembni.

Predstavniki avstrijske šole pa so verjeli, da mora ekonomija temeljiti na filozofski logiki in da morajo ekonomski zakoni izhajati iz osnovnih principov, ter da so človeški motivi in družbena interakcija preveč kompleksni, da bi bilo o njih moč sklepati na osnovi statistične analize. Le, če ekonomska teorija izhaja iz osnovnih principov, je lahko splošno veljavna (Moser, 1997). Trdili so, da model, ki temelji izključno na podatkih ne more biti splošno veljaven.

Zgodovinska šola je torej poskušala ponovno vpeljati zgodovinsko komponento v ekonomijo in preprečiti ločevanje ekonomije od zgodovine. Ravno zaradi prispevka na področju vključevanja zgodovinske komponente v ekonomijo jemljemo zgodovinsko šolo kot izhodišče za nastanek ekonomske zgodovine kot vede. Ekonomija pa se je, kljub poskusu vračanja historične komponente v preučevanje, razvijala naprej kot abstraktna znanost, temelječa na matematiki.

3.2 TRADICIONALNA EKONOMSKA ZGODOVINA⁴

Po letu 1890 je ugled ekonomske zgodovine naraščal, ekonomisti in zgodovinarji pa so se zavedali medsebojne odvisnosti in pomena ved. Logično je bilo razmišljanje, da se bosta vedi v prihodnosti združili, vendar pa do tega dejansko nikdar ni prišlo (Hartwell, 1973, str. 31).

Do leta 1920 je ekonomska zgodovina postala uveljavljena veda v Britaniji, Nemčiji, ZDA, Franciji, Belgiji in na Švedskem. O tradicionalni ekonomski zgodovini govorimo vse od njene uveljavitve pa nekako do obdobja med letoma 1950 in 1960, ko se je začela razvijati kliometrija. V smislu opredelitve, da je ekonomska zgodovina veda dvojnega značaja, ker

² "Untersuchungen über die Methode der Sozialwissenschaften und der Politischen Oekonomie insbesondere"

³ Na avstrijski strani: Boehm Bawerk, Wieser in Ludwig von Mises ter na nemški: Luju Brentano in Werner Sombart

⁴ izraz je uporabil North v delu Inštitucije, inštitucionalni razvoj in gospodarska uspešnost

povzema snov, analitični instrumentarij in metode dela iz dveh ved, bi za to obdobje preučevanja ekonomske zgodovine lahko rekli, da je bolj zgodovinski.

Ko je ekonomija izgubljala historično komponento, so se tudi ekonomisti vedno manj zanimali za ekonomsko zgodovino. Zgodovina ekonomiji ni več služila kot področje empiričnega preverjanja ekonomskih teorij. Ker ekonomska zgodovina ni imela vloge pri preučevanju ekonomije, je vedno bolj postajala zgodovinska veda z ignorantskim pogledom na ekonomsko teorijo.

Obdobje tridesetih je zaznamoval hiter razvoj na področju ekonomske teorije. Leta 1930 je bil izdana Keynesova "Treatise on Money", 1931 je bil objavljen Kahnov članek o multiplikatorju, Sraffa, Harrod in Shove pa so v The Economic Journal debatirali o naraščajočih donosih in pripravljali teren za Robinsonovo, ki je kasneje objavila svojo teorijo o nepopolni konkurenci.

Vzporedno s hitrim razvojem novih teorij na področju ekonomije je bil razvoj na področju ekonomske zgodovine postranskega pomena. "Takrat objavljena dela (Lipson, Clapham) niso slonela na ekonomski teoriji, način dela je bil pripovedno opisovanje dejanskih dogodkov, brez hipotez, analize in uporabe ekonomske teorije. Redko je bila pozornost raziskovalcev usmerjena tako, da je analiza temeljila na ekonomskih osnovah" (Cairncross, 1989, str. 173).

Ekonomska zgodovina je prešla v domeno zgodovinarjev. Prevladala je zgodovinarska metodologija dela: večji poudarek na zbiranju in kritični presoji virov, zajemanje večjega števila preučevanih spremenljivk v model - tudi tistih, ki jih ekonomist navadno označi kot eksogene. To so institucionalna struktura, prevladujoča kultura, sistem izobraževanja, socialna struktura, industrijski odnosi in druge spremenljivke, ki prav tako determinirajo ekonomsko obnašanje.

Kot je omenil North, je bila "predkliometrična ekonomska zgodovina neke vrste slika o gospodarskem razvoju. Ker pa je bila zgrajena iz koščkov in delov teorije in statistike brez celovite strukture, nas ni popeljala do posplošitev in analize, ki bi šla dlje od posamičnih *ad hoc* pripovedi" (North, 1998, str. 140).

Iz ekonomskega vidika se prednosti, ki jih je vnesel v preučevanje ekonomske zgodovine tradicionalni pristop, izgubijo med številnimi kritikami, med katerimi je glavna ta, da tradicionalna ekonomska zgodovina ni bila nič drugega kot pravljičnica o ekonomskih pojavih. Ekonomski zgodovinarji tistega časa so k preučevanju pristopali s pomanjkljivim znanjem ali celo brez znanja ekonomske teorije. Njihove ugotovitve so sicer prispevale k obogatitvi vedenja o institucionalnem, legalnem in političnem razvoju in dogajanju določenega časa, vendar pa niso dali nikakršnih rezultatov na področju ekonomske zgodovine.

3.3 NOVA EKONOMSKA ZGODOVINA - KLIOMETRIJA⁵

3.3.1 Okoliščine nastanka

Do preloma prejšnjega stoletja je bila ekonomska zgodovina v veliki meri v domeni zgodovinarjev z osnovnim znanjem ekonomije in je zaradi razkoraka med ekonomijo in zgodovino vedno bolj izgubljala stik z enim izmed svojih akademskih staršev – ekonomijo.

Vračanje ekonomistov za področje ekonomske zgodovine se je začelo v petdesetih zaradi naraščajočega zanimanja za gospodarsko rast v kontekstu rekonstrukcije povojne Evrope in dekolonializacije Afrike in Azije. Pri preučevanju poveljnega razvoja se je nekaterim ekonomistom zdelo potrebno razumeti vzroke rasti v prejšnjih obdobjih ter industrializacijo.

V letih 1957-1960 je prišlo do treh ključnih dogodkov, ki so sprožili kasnejše naglo povečanje zanimanja ekonomistov za ekonomsko zgodovino: prvo srečanje in sodelovanje NBER⁶ in Economic History Association leta 1957, seminar na temo kvantitativnih metod v ekonomski zgodovini leta 1960, kjer je bil prvič predstavljen kliometrični pristop preučevanja in nominacija Douglasa Northa in Williama Parkerja za urednika Journal of Economic History.

3.3.2 Značilnosti in cilji

"Kliometrija ali nova ekonomska zgodovina je ime za nov pristop k preučevanju ekonomske zgodovine, ki je nastal na podlagi ekonomske teorije in kvantitativnih metod" (Goldin, 1994, str. 1).

Ekonomske zgodovinarji so sicer že pred nastankom in razvojem kliometrije uporabljali in preučevali kvantitativne podatke, vendar večina preučevanj ni imela osnov v ekonomski teoriji. Tradicionalna ekonomska zgodovina je bila neke vrste pripovedka na temo makroekonomskih pojavov. Kliometrija se je tako razvila kot naraven odziv na te probleme.

Bistvene značilnosti kliometrije v smislu metodologije predstavljajo naslednji elementi:

- eksplicitna uporaba ekonomske teorije (neoklasične) ter ekonometričnih in statističnih metod,

⁵ Besedo kliometrija (v angleškem jeziku "*cliometrics*") je prvič uporabil Stanley Reiter. Kliometrija je skovanka iz besede Clio, ki je ime grške muze zgodovine in besede "*measurement*", ki pomeni meritev. Kliometrija – meritve v zgodovini.

⁶ National Bureau of Economic Research

- zbiranje in preučevanje kvantitativnih zgodovinskih podatkov na sistematičen način,
- ocenjevanje manjkajočih podatkov na podlagi ekonomske teorije in ekonometričnih metod,
- sklepanje na podlagi hipotez nasprotnih pogojev, kjer so preučevali, kaj bi se zgodilo, če ne bi bilo določene spremenljivke. V očeh zgodovinarjev je uporaba hipotez nasprotnih pogojev predstavljala špekulativne zgodbe o nečem, kar se ni zgodilo, kliometriku – ekonomistu pa je uporaba teh hipotez omogočala izolacijo določenih dejavnikov za njihovo bolj natančno analizo.

Prevladujoča ekonomska teorija, osnova kliometrikov pri preučevanju ekonomske zgodovine, je neoklasična. Le-ta predvideva jasno razliko med tržnimi in netržnimi oblikami. Domeno preučevanja neoklasikov predstavlja trg. Institucije so postranskega pomena. "Tudi kliometrični pristop temelji na trgu in cenah. Tudi tam, kjer trg eksplicitno ne obstaja, bo kliometrik upošteval tržne koncepte" (Diebolt, 2002). Na trgu se srečujejo posamezniki, ki prodajajo in kupujejo blago – ne lastninskih pravic. "Osnovna enota analize je racionalni posameznik, obnašanje skupine je rezultat odločitev posameznikov v skupini" (Diebolt, 2002). Racionalni posameznik se obnaša po načelu maksimizacije lastne koristnosti. Ekonomske spremembe so posledica sprememb v povpraševanju in ponudbi. Na agregatni ravni so dolgoročne ekonomske spremembe posledica sprememb v dejavnikih kot so delovna sila, akumulacija kapitala in tehnologija, ki se jih kot endogene ali eksogene dejavnike zajame v modele rasti (Harris, 2003, ods. 7).

Z eksplicitno uporabo ekonomske teorije je ekonomska zgodovina postajala vedno bolj eksaktna veda. Uporaba deduktivnega pristopa in analitično statističnih metod je imela za posledico vedno večjo možnost ugotavljanja splošno veljavnih, univerzalnih zaključkov.

"Glavni novosti nove ekonomske zgodovine sta kvantitativen pristop in uporaba ekonomske teorije, po eni strani nista prinesli ničesar novega. Ekonomska zgodovina je bila od nekdaj kvantitativno usmerjena, res pa je večina del temeljila na kvalitativnih podatkih in analizah, kjer so se kvantitativni podatki uporabljali le kot ilustracija kvalitativnih študij" (Fogel, 1966, str. 652). Z uporabo matematičnih in statističnih metod so kliometrične študije stremele k zapolnitvi praznine pri kvantitativni analizi ekonomske zgodovine.

Kliometrija pomeni poskus gradnje ekonomske zgodovine na znanstveni podlagi (Fogel, 1966, str. 655). T.i. *raison d'etre* kliometrije je izogibanje absurdom, kakršne najdemo v ekonomski zgodovini, ki ne temelji na ekonomskih osnovah (McCloskey, 1978, str. 28).

Cilj kliometrije je bil dodati manjkajočo dimenzijo dvema področjema, iz katerih se je razvila ekonomska zgodovina. Zgodovino naj bi oskrbela z analitičnim orodjem, teorijo in kvantitativnimi metodami, ekonomiji pa naj bi dodala manjkajočo časovno dimenzijo in analitični pogled na to, kako se gospodarstvo razvija skozi čas (North, Nye, 2002, str.1).

Hkrati naj bi kliometriki z eksplicitno uporabo ekonomske teorije in kvantitativnimi metodami predstavili ekonomsko zgodovino v novi luči in priskrbeli boljše razumevanje preteklih ekonomskih problemov ter družbenega in ekonomskega razvoja.

Formalizacija ekonomske zgodovine je povzročila pravo revolucijo. Ekonomski teoretiki so razvoj nove vede dobro sprejeli, ekonomski zgodovinarji pa so nov pristop kritizirali, češ da so kliometriki teoretiki s premalo znanja o zgodovinskih dejstvih in brez občutka za zgodovino.

3.3.3 Pristop k preučevanju ekonomske zgodovine

Bistvo kliometričnega pristopa je sestaviti koherenten in dosleden teoretični model, ki raziskovalcu pomeni osnovo za interpretacijo zgodovinskih, ekonomskih in socialnih pojavov.

"Cilj kliometričnih modelov je omogočiti boljše razumevanje dejanskega sveta v preteklosti. Ker pa so ekonomski in družbeni procesi kompleksni, je celotno razumevanje sil in razmerij med dejavniki skoraj nemogoče. Tako s kliometričnimi modeli razbijemo pojave v obvladljive delčke in izločimo tiste spremenljivke, za katere kliometrik verjame, da ključno vplivajo na preučevani pojav. Z deduktivnim sklepanjem, ki temelji na setu splošno veljavnih in sprejetih aksiomov, kliometrik izpelje ugotovitve o preteklih pojavih. Ugotovitve, pridobljene z ekonometričnim modelom, se nato primerjajo z dejanskimi izkušnjami, podatki, pridobljenimi z opazovanjem ali statističnimi metodami" (Diebolt, 2002).

Pristop kliometrikov pri preučevanju ekonomske zgodovine tako temelji na štirih korakih (Davis, 1966, str. 657):

- I. Določitev vprašanj, ki so predmet preučevanja, in ključnih spremenljivk
- II. Sestava eksplicitnih modelov, s katerimi si ekonomski zgodovinar pomaga pri iskanju odgovorov na postavljena vprašanja
- III. Pridobivanje podatkov – dokazov o zgodovinskem pojavu
- IV. Preverjanje modela (logičnega sestava domnev in sklepov) z dejanskimi podatki in sklepanje na podlagi hipotetične nasprotne situacije

Ti štirje koraki (značilni za znanstven pristop) utemeljujejo novo ekonomsko zgodovino kot vedo. V nadaljevanju bom predstavila podrobneje vsak korak.

I. Določitev vprašanj, ki so predmet preučevanja, in ključnih spremenljivk

Ključno pri novi ekonomski zgodovini je, da morajo biti vprašanja, naslovljena na zgodovino, ne samo jasno postavljena, ampak tudi tako zastavljena, da jih je mogoče testirati s pomočjo statističnih metod (Davis, 1966, str. 657). Izhodišče za postavljanje vprašanj, na katera iščemo odgovor, naj bi bila ekonomska teorija.

II. Sestava eksplicitnih modelov, s katerimi si ekonomski zgodovinar pomaga pri iskanju odgovorov na postavljena vprašanja

"Ko so pojmi jasno opredeljeni in vprašanja postavljena, se mora sestaviti še pojasnjevalni model. Ker je predmet preučevanja ekonomska zgodovina, je izhodišče za sestavo modela ekonomska teorija. Na podlagi ekonomske teorije sestavljen model nakaže smeri možnih povezav med spremenljivkami, predstavlja osnovo za sortiranje podatkov ter osnovo za izbor metode za njihovo preverjanje, hkrati pa oskrbuje raziskovalca s poenostavljenimi razlagami o vse prej kot preprostem svetu. Model omogoča jasno opredelitev hipotez in preučevanje realnega sveta v luči logičnega sistema" (Davis, 1966, str. 657).

Po mnenju kliometrikov je bila ena od slabosti tradicionalnega pristopa slaba specifikacija ekonomskega modela (določitev enačbe ali seta enačb, ki opisuje preučevani problem), s katerim ekonomski zgodovinar dobi odgovore na zastavljena vprašanja. "Preverjanje slabo opredeljen modelov s pomočjo standardnih statističnih metod pa je težavno, če ne celo nemogoče" (Fogel, 1967, str. 295).

Nova ekonomska zgodovina se je tako usmerila v odpravljanje slabosti tradicionalnega pristopa in poskušala preoblikovati nejasno določene in nekonsistentne modele v natančno določeno in preverljivo obliko. Napačno bi bilo misliti, da so bile vse ugotovitve tradicionalnih ekonomskih zgodovinarjev zgrešene. Kliometriki so s svojimi ugotovitvami prispevali tudi k potrditvi veljavnosti nekaterih preteklih teorij, postopkov in trditev.

Če rečem, da je nova ekonomska zgodovina poskušala biti natančna pri določanju in preverjanju modelov, še ne pomeni, da se je s tem rešil problem prave izbire modela. Ugotovitev, ali izbrani model primerno opisuje preučevano realnost, je ostal eden največjih izzivov ekonomskih zgodovinarjev. Še več, "z uporabo matematičnih modelov pri merjenju značilnosti in s poskušanjem rešitve problemov, ki se jih je prejšnja generacija izogibala, se je problem primernosti modela še povečal" (Fogel, 1967. str. 298).

III. Pridobivanje podatkov – dokazov (kvantitativnih, če le-teh ni, pa kvalitativnih) o zgodovinskem pojavu

Preden je mogoče testirati model, je treba zbrati podatke o dejanskem svetu. Kliometriki so kritizirali tradicionalno ekonomsko zgodovino predvsem zaradi narave zbranih podatkov. Ekonomska zgodovina kot veda, ki naj bi preučevala ekonomske sisteme in spremembe v preteklosti, bi morala temeljiti na analizi kvantitativnih in ne kvalitativnih podatkov. Zato so morali kliometriki pri preučevanju ekonomske zgodovine zbrati še precej podatkov, ki jih njegovi predhodniki niso zbrali.

IV. Preverjanje veljavnosti modela z dejanskimi podatki in sklepanje na osnovi hipotetične nasprotne situacije

Na koncu je potrebno sestaviti podatke, model in hipotezo o nasprotnih dejstvih ter primerjati napovedi modela z realnostjo. Samo s primerjavo dejanskega stanja in hipotetične situacije lahko trdimo o naravi dogodkov.

3.3.4 Razlike med tradicionalno in novo ekonomsko zgodovino

S prevlado ekonomistov na področju ekonomske zgodovine, so vedno bolj prihajale na dan značilnosti oz. posebnosti njihovega pristopa ter razlika med njihovim in tradicionalnim pristopom. Glavne razlike bom prikazala v tabeli:

Tabela 2: Razlike v pristopu tradicionalnih in novih ekonomskih zgodovinarjev

	Tradicionalna ekonomska zgodovina	Nova ekonomska zgodovina
Metoda dela	Induktivna metoda	Deduktivna metoda
Izhodišče preučevanja	Dejstva	Teorija
Predmet preučevanja	Posameznik in institucije	Tržne sile, brezosebnost
Način dela	Pripovedno, orisno	Analitično
	Cenjeni bogati, natančni opisi	Cenjena ekonomičnost
	Vzporedne zgodbe	Iskanje vzorcev

Vir: Coclanis, Carlton, 2001, str. 98

3.3.5 Kritike kliometričnega pristopa in odgovor kliometrikov

Ekonomska zgodovina je bila samostojna veda dolgo preden se je ena njenih vej odcepila in razvila v kliometrijo. Kliometrija je formalizirala ekonomsko zgodovino podobno, kot je ekonomijo kot vedo formalizirala uporaba matematičnih modelov in statistike, zato ni nič

nenavadnega, da je poleg zagovornikov dobila tudi številne kritike. Predvsem ekonomske zgodovinarje, po izobrazbi zgodovinarje, ki so na tem področju dominirali od nastanka vede naprej. Glavne kritike kliometrične metode in argumente te metode s strani kliometrikov sem strnila v nekaj točk.

I. Zanemarjanje poprejšnjih ugotovitev tradicionalne ekonomske zgodovine

Kliometrija kot del ekonomske zgodovine se je razvila po letu 1960. Četudi ekonomski zgodovinarji do kliometrične revolucije niso eksplicitno uporabljali ekonomske teorije ter matematičnih in statističnih metod, bi moral njihov prispevek k ekonomski zgodovini pomeniti kliometriku, ki je v osnovi ekonomist, osnovo za nadaljnje preučevanje. Douglas North je v enem od svojih člankov zapisal: "Kliometriki smo pozabili, da je pred nastankom kliometrije že obstajala ekonomska zgodovina, ki je sicer temeljila na nekvantitativnih študijah, vendar pa so njihove ugotovitve temelj, na katerega bi se morali opirati kliometriki pri bolj formalnih analizah" (North, Nye, 2002, str. 5).

Mnoge ugotovitve kliometričnih študij so bile v nasprotju z ugotovitvami prejšnjih rodov ekonomskih zgodovinarjev. Kliometrična raziskovanja so bila prej destruktivna kot konstruktivna. North je priznal: "Kliometriki smo porušili številne starejše razlage preteklih ekonomskih pojavov, vendar pa jih nismo nadomestili z boljšimi. Če smo ugotovili, da je bilo suženjstvo profitno in železnice nepomembne za rast, pa nismo povedali, kaj je povzročilo, da se je sistem spreminjal v določeni smeri (North, 1974, str. 1).

II. Neupoštevanje zgodovinskega konteksta preučevanega dogodka

Kliometriki so preučevali ekonomske dejavnike zgodovinskih pojavov in iskali kvantitativne spremenljivke, pri tem pa niso upoštevali družbeno-kulturnih in institucionalnih dejavnikov, ki lahko ključno vplivajo na preučevani pojav. Niso upoštevali zgodovinskega konteksta preučevanega dogodka ali pojava.

Četudi bi se naslanjali tudi na neekonomske dejavnike in bi bolj upoštevali zgodovinski okvir preučevanega pojava, bi še vedno obstajala velika možnost, da bi podajali napačne razlage zgodovinskih pojavov. Vzrok so napake, ki so posledica same kliometrične metode. Gre za uporabo ekonometričnih modelov, kjer se domneva, da je svet zaprt sistem, v katerem odvisno spremenljivko pojasnjuje omejeno število neodvisnih spremenljivk, ki so z odvisno linearno povezane, slučajna napaka pa normalno porazdeljena.

III. Kritika omejene domene vprašanj, na katere iščemo odgovore

Ena izmed kritik in slabosti kliometrije izvira iz njene največje prednosti - tesne povezave z ekonomsko teorijo. Dejstvo je, da ekonomisti in zgodovinarji na zgodovino naslavlajo različna vprašanja, kar je posledica različnega načina razmišljanja, šolanja, pogleda na iste dogodke in pojave. Kliometriki so na zgodovino naslavljali vprašanja primerna za analizo v okviru neoklasične teorije. "Pri tem pa izpadejo pomembne teme, kot so na primer: strategija rasti velikih podjetij, vloga ideologije kot determinante državne gospodarske politike, pomen socialnih sprememb za rast/padec življenjskega standarda" (Ambrosius et al., 1996, str. 15).

Če bi hoteli kliometriki razširiti manevrski prostor svojih preučevanj, bi morali modificirati teoretični okvir, iz katerega izhajajo, kar kaže na naslednjo kritiko – kritiko neoklasične teorije kot osnove za preučevanje ekonomske zgodovine.

IV. Kritika neoklasične teorije kot osnove za preučevanje ekonomske zgodovine

Neoklasična teorija je ne glede na uporabnost v ekonomski teoriji skoraj neuporabna za ekonomskega zgodovinarja, ki ga poleg kvantitativnih zanimajo tudi kvalitativne spremembe, predvsem dolgoročne - razvoj. Tako ima neoklasična teorija dve ključni pomanjkljivosti za ekonomskega zgodovinarja. Prvič: ni primerna za razlaganje dolgoročnih ekonomskih sprememb. In drugič: tudi znotraj okvira vprašanj, na katera odgovarja, podaja zelo omejene odgovore (North, 1974, str. 2).

Poleg neprimernosti za razlago dolgoročnih sprememb in omejenih odgovorov, ima še dve dodatni pomanjkljivosti. Omejena je na primere, ki vključujejo izključno ekonomske vzpodbude za spremembe in tako ne more razložiti vloge neekonomskih dejavnikov pri ekonomskih spremembah. Hkrati pa model neoklasične analize sloni na predpostavkah tipa *ceteris paribus*. "Dejstvo je, da so zgodovinske spremembe posledica delovanje ekonomskih in neekonomskih dejavnikov, ter da se na dolgi rok vse, tudi naravno okolje, spreminja. Na dolgi rok so tudi parametri sami variabilni" (Cameron, 1976, str. 12).

Kliometriki so se zavedali problemov, povezanih s statično naravo ekonomske teorije. Douglas North je v eni od svojih študij zapisal: "Če je ekonomska zgodovina danes le malo več kot ekonomija, aplicirana na preteklost, je to zato, ker osnovo ekonomske teorije predstavlja statična analiza, analiza gospodarstva v določenem trenutku. Ekonomska zgodovina se ne more naslanjati na statično analizo, saj je jedro njenega preučevanja vprašanje, kako so se gospodarstva spreminjala skozi čas" (North, Nye, 2002, str. 6).

"Tradicionalna ekonomska zgodovina poudarja institucije, neekonomske in kvantitativne dejavnike, zato je tudi zajemanje snovi izključno iz ekonomije nemogoče in je pri preučevanju potrebna pomoč npr. sociologije in antropologije. Nova ekonomska zgodovina

pa se osredotoča izključno na ekonomski vidik ekonomske zgodovine, zanemari neekonomske dejavnike in pojave ter institucije" (Redlich, 1965, str. 483).

Zanemarjanje institucij in izključna orientiranost na trg kot edino institucijo v gospodarstvu je pravzaprav kritika neoklasične teorije kot temeljnega izhodišča za kliometrični pristop k preučevanju ekonomske zgodovine. "Neoklasična teorija preučuje v gospodarstvu vse z vidika trga in ne upošteva države, razen če jo vključi *ad hoc*" (North, 1974, str. 2). To pomeni, da od štirih sil, ki sprejemajo odločitve v ekonomskem sistemu (gospodinjstva, prostovoljne ekonomske organizacije, država in trg) podaja razlago za sprejemanje odločitev le za zadnjo silo – trg, pa še za to podaja le delno razlago, čeprav se del ekonomskih odločitev sprejema izven trga. Kako torej lahko govorimo o ekonomski zgodovini, če ne upoštevamo netržnih sil in njihovega odločanja?

Kritiki kliometrije so neoklasično teorijo spoznali kot neprimerno za preučevanje gospodarskega razvoja in dinamike razvoja. Dejansko to ne pomeni, da je neoklasična teorija popolnoma neuporabna za ekonomskega zgodovinarja. Je dobro orodje za preučevanje gospodarstva v določenem trenutku ali za primerjavo stanja gospodarstva v dveh časovno oddaljenih trenutkih, vendar pa je zaradi statične narave njena uporabnost pri preučevanju ekonomskega razvoja omejena.

Kljub statični, ahistorični naravi, so se nekateri kliometriki izognili omejitvam neoklasične teorije z dopolnjevanjem kliometričnega pristopa s tradicionalnih pristopom, uporabo kvalitativnih podatkov, intuitivnim sklepanjem in uporabo opisov. Za obogatitev analiz pa so uporabljali hipoteze nasprotnih pogojev (Harris, 2003, odst. 25).

V. Uporaba counterfactuals – hipotez o možnih nasprotnih pogojih

Hipoteze o nasprotnih pogojih (nekateri jih imenujejo angleško "figments" plod domišljije) so glavna tarča kritikov in najbolj sporen del kliometrije od njenega nastanka naprej. Medtem ko so hipoteze izpeljane iz dejanskega življenja, so hipoteze o nasprotnih pogojih konstrukti tipa "kaj bi se zgodilo če" brez vzporednika v realnost. V nasprotju s hipotezo, ki je preverljiva (lahko jo potrdimo ali ovržemo), je hipoteza o nasprotnem pogoju miselni konstrukt, ki ga ni moč preveriti.

Kritiki so uporabo hipototez o nasprotnih pogojih označili kot "vključevanje domišljije v preučevanje zgodovine – vede, ki predstavlja empirično potrjena dejstva o ekonomskem razvoju narodov" (Fogel, 1967, str. 283). Metoda preučevanja ekonomske zgodovine ne more sloneti na uporabi hipotetičnih predpostavk. In "če ekonomska zgodovina že sloni na hipotezah nasprotnih pogojev, so rezultati takih preučevanj modeli in ne zgodovina, torej nekaj kar ni povezano z realnostjo" (Redlich, 1965, str. 486) saj so "nepreverljivi in jih posledično lahko imenujemo kvečjemu kvazizgodovinski" (Redlich, 1965, str. 486).

Kliometriki zagovarjajo uporabo hipotetičnih nasprotnih situacij pri analizi preteklih pojavov z argumentom, da je nemogoče določiti pozitivne/negativne ekonomske učinke npr. mednarodne menjave, uvedbe carin, suženjstva ali nastanka železnic brez razmisleka o tem, kaj bi se zgodilo z gospodarstvom v odsotnosti teh sprememb, institucij ali ukrepov. Jasno je, da se ti nasprotni pogoji niso zgodili, da o njih ne obstajajo zgodovinski podatki ali viri, vendar je argument za njihovo uporabo preprosto njihova uporabnost. Celo eden najbolj glasnih kritikov kliometrične metode je v nekem svojem članku priznal njihovo koristnost z besedami " S pomočjo hipoteze pridobimo znanje, s pomočjo hipotez o nasprotnih pogojih pa orodje za njegovo pridobivanje" (Redlich, 1965, str. 484).

Kliometriki so razvili metodo dela, ki zagovarja uporabo teh hipotez. Če hočemo ugotoviti, kaj bi se zgodilo ob odsotnosti kake spremenljivke, potrebujemo set splošnih trditev, ki bo omogočil izločiti hipotetično nasprotno situacijo iz dejanskih podatkov.

Čeprav je bila uporaba hipotez nasprotnih situacij že pred njihovo uporabo v kliometriji sestavni del preučevanja preteklih dogodkov in razvoja, so kliometrične študije naredile korak naprej z njihovo natančno specifikacijo in eksplicitno opredelitvijo. "Novi ekonomski zgodovinarji niso začeli z uporabo hipotez nasprotnih pogojev, ampak so jih eksplicitno izpostavili in začeli preverjati tiste iz tradicionalne zgodovine" (Fogel, 1966, str. 655). Razlika med tradicionalno in novo ekonomsko zgodovino je torej v tem, kako jasno so opredeljene te hipoteze in kako pomembne so.

Stara ekonomska zgodovina je polna skritih hipotetičnih trditev, kot npr. da je zaostajanje razvoja ameriškega juga posledica suženjstva ali pa da je razvoj med-regionalnih železniških prog v ZDA pospešil menjavo med regijami. Vključene so praktično v vsak problem, kjer je prisotna hipoteza, da so socialne, tehnološke, administrativne ali pravne spremembe vzrok za spremembo v ekonomski aktivnosti. Vsi ti problemi implicitno vsebujejo primerjavo med dejanskim in teoretičnim – stanjem, do katerega bi prišlo ob odsotnosti določenega pogoja.

Ne glede na argumente o uporabnosti omenjenih hipotez pa Redlich povzema, da so rezultati preučevanja nove ekonomske zgodovine, katere izhodišče predstavljajo hipoteze o nasprotnih dejstvih, kvazizgodovinski. Kliometrične ugotovitve bo tradicionalna ekonomska zgodovina uporabila kot vsak drug primeren model, kot neke vrste vodilo. Ekonomski zgodovinar bo primerjal dobljene rezultate z modelom in če bo uvidel nekaj, do česar brez modela ne bi prišel, bo spoznal njegovo uporabnost in bo hvaležen njegovemu sestavljalcu. Če mu model ne bo pomagal pri preučevanju, ga bo zavrnil, čeprav ne bo izključil njegove uporabnosti in vrednosti pri drugih raziskavah (Redlich, 1965, str. 492).

VI. Omejeno število preučevanih spremenljivk

Kritike tradicionalnih ekonomskih zgodovinarjev na kliometrične študije se nanašajo tudi na omejeno število spremenljivk, ki jih kliometrik lahko vključi v preučevani model. Posledično je rezultat preučevanja, po mnenju kritikov, zgodovinski model in ne ekonomska zgodovina.

Zaradi narave kliometričnih študij, ki temeljijo na ekonometričnih modelih, mora kliometrik pri svoji analizi izpustiti ali zanemariti dejavnike, ki so preveč kompleksni, da bi bili vključeni v analizo. Vendar pa je določeno posploševanje, ki med drugim pomeni tudi manjše število v model vključenih spremenljivk, potrebno vsaj do te mere, da se lahko testira hipoteze.

VII. Uporaba modelov pri preučevanju ekonomske zgodovine

Nekateri predstavniki tradicionalne ekonomske zgodovine so napadli uporabo matematičnih ekonomskih modelov, ker naj bi s tem "oskrunili empirični značaj discipline in vsilili špekulacije na področje, kjer je prej prevladovalo natančno zbiranje in predstavljanje dejstev" (Fogel, 1967, str. 283).

Kliometriki so argumentirali uporabo modelov s tem, da so modeli podlaga za razumevanje delovanja določenih delov gospodarstva. Torej modeli ne predstavljajo posplošitev o tem, kako je neko gospodarstvo delovalo, ampak astraktno prezentacijo tega, kako se zdi, da je delovalo.

Kritika uporabe matematičnih ekonomskih modelov je bila po mnenju kliometrikov neupravičena, saj naj razlike med tradicionalnim in novim pristopom ne bi predstavljala sama uporaba teh modelov, ampak njihova natančna določitev (Fogel, 1967, str. 284).

Tradicionalni ekonomski zgodovinarji so označili kliemetrike, ki so poskušali formalizirati ekonomsko zgodovino, kot ekonomiste, ki svoje znanje aplicirajo na zgodovinske razmere, ne pa kot zgodovinarje ali ekonomske zgodovinarje. Označili so jih kot "teoretike z malo ali nič znanja o zgodovinskih dejstvih in brez občutka za zgodovino" (Goldin, 2002, str. 3).

Po mojem mnenju je v tej trditvi vsaj delček resnice, saj so bili kliometriki v večini predvsem ekonomisti. Po drugi strani pa je do takih trditev prišlo, ker stari ekonomski zgodovinarji niso imeli dovolj znanja ekonomske teorije, da bi lahko razumeli kliometrične študije. Do razhajanj je prihajalo tudi zaradi ugotovitev kliometrikov, saj so s svojimi preučevanji zanikali dolgo veljavne resnice na področju ekonomske zgodovine (primer: Foglova študija o vplivu železnic na ameriško gospodarsko rast je bila v nasprotju s splošno sprejeto ugotovitvijo, da so železnice odigrale ključno vlogo pri gospodarskem razvoju ob prelomu prejšnjega stoletja).

VIII. Kritična presoja podatkov

Ker so bili kliometriki ekonomisti, ki so se naslanjali predvsem na svojo metodologijo dela (le-ta nima nič skupnega z zgodovinarstvo), so premalo poudarjali pomembnost kvalitete podatkov, iz katerih so črpali snov za analize. "Pretirano so se naslanjali na podatke javnega sektorja, čeprav ni nič narobe, če se najprej črpa snov iz najlažje dosegljivih virov, narobe pa je, da so se pogosto omejili izključno na te vire" (Davis, 1966, str. 663). Če je cilj kliometrika delati "dobro" ekonomsko zgodovino, bi moral črpati iz primarnih, zanesljivih virov, čeprav niso najlažje dosegljivi in gre za kvalitativne vire.

Kliometrikov cilj je pisati zgodovino, zato mora zaradi profesionalnih standardov iskati in uporabljati primarne vire. "Samo, če njegova raziskava temelji na primarnih virih, lahko govorimo o ekonomski zgodovini. Če pa je kliometrikov namen sestaviti zgodovinski model, ga nič ne obvezuje k iskanju in uporabi primarnih virov. Tudi zgodovinski model je lahko za pravega ekonomskega zgodovinarja zelo uporabno orodje za preučevanje dejanske ekonomske zgodovine" (Redlich, 1965, str. 490).

Dejstvo je, da je rekonstrukcija zgodovine na kvantitativnih temeljih, zaradi majhnega števila razpoložljivih podatkov za pretekla obdobja, težko delo. Še težje je v tej že tako majhni bazi podatkov najti kvantitativne podatke iz primarnih virov. Podatki o določenih ekonomskih spremenljivkah iz preteklosti nikoli niso bili zbrani ali pa so bili izgubljeni. Po drugi strani pa je vsaj za določena obdobja primernih podatkov dovolj, vendar so obsežni ali v taki obliki, da je njihova uporabnost ali primerjava otežena.

Osnovo za premostitev problema pomanjkanja podatkov po mnenju kliometrikov predstavlja ekonomska teorija ter uporaba matematično statističnih metod. Če je na voljo dovolj podatkov, bodo za analizo zadostovale preprostejše statistične metode, v primeru slabše kvalitete ali/in pomanjkljive baze podatkov pa bodo potrebne bolj izpopolnjene statistične metode. "Če je na voljo manj podatkov, kot je določen minimum, potreben za standardno statistično analizo, mora biti kliometrik sposoben, razviti bazi podatkov primerno metodo. To pomeni metodo, s katero bo prišel do rezultata s podatki, ki jih ima na voljo" (Fogel, 1966, str. 652).

Primer, kako kliometrik premosti težave povezane s pomanjkanjem razpoložljivih podatkov, sem predstavila v prilogi 1, kjer sem povzela Foglovo delo *"Railroads and American Economic Growth"*.

3.3.6 Prispevek in prednosti

Glavna prispevka kliometrije pri preučevanju ekonomske zgodovine sta sistematična uporaba ekonomske teorije in uporaba kvantitativnih metod. "Tudi uporaba znanstvene

metodologije je ključno označila kliometrični pristop in ga ločila od stare ekonomske zgodovine, vendar pa je prav sistematična uporaba ekonomske teorije (neoklasične) po eni strani omogočila nov vpogled v ekonomsko preteklost, po drugi pa omejila območje preučevanja" (North, 1974, str. 1). Izkazala pa se je kot primerno orodje za osvetlitev ekonomske preteklosti (North, 1974, str. 3).

Kljub številnim kritikam pa so tudi najbolj zagrizeni nasprotniki pripisovali določene prednosti kliometričnemu pristopu. Z razvojem novih analitičnih orodij za razumevanje ekonomskih in družbenih sprememb so kliometriki dodali pomembno novo dimenzijo ekonomiji, zgodovini ter drugim družbenim znanostim.

Že samo uvajanje sistematičnega zbiranja agregatnih kvantitativnih podatkov in njihovo preučevanje s pomočjo statistično ekonometričnih metod je veliko prispevalo k preučevanju ekonomske zgodovine, čeprav je imela interpretacija teh podatkov določene pomanjkljivosti.

3.3.7 Kriza v kliometrični paradigmi

Sredi sedesetih let je prišlo na področju kliomerije do prvih kriz. Ko so kliometriki ponovno pregledali, pretresli in na novo postavili ugotovitve starih ekonomskih zgodovinarjev, (katerih dela naj bi slonela izključno na zdravi pameti, brez teoretičnih osnov ekonomije) je zanimanje za njihove matematizirane ugotovitve pojelo, hkrati pa so se tudi sami vedno bolj zavedali pomanjkljivosti ekonomske teorije pri preučevanju dolgoročnega razvoja.

"Teorija je predstavljala dobro orodje za pojasnjevanje tržne ureditve, ne pa za netržno, pokazale so se slabosti neupoštevanja institucij, mikroekonomska teorija je bila statična in tako neprimerna za pojasnjevanje dolgoročnih sprememb, makroekonomska teorija je bila sicer veliko bolj dinamična, vendar pa je bila njena uporabnost dolgoročno omejena zaradi drugih pomanjkljivosti, kot npr. prisotnost predpostavke *ceteris paribus*" (Harris, 2003, ods. 16).

Kliomeriki so se vedno bolj oddaljevali od zgodovine, saj zgodovinarji niso razumeli in podpirali njihovega dela, in tudi od ekonomije, ki ni imela koristi od pridobljenih ugotovitev. Z odmikanjem od zgodovine, zanemarjanjem zgodovinskih metod dela, zaradi nepazljivosti pri zbiranju podatkov se je kakovost prispevkov kliometrije z ekonomsko zgodovinskega vidika slabšala, kliometrija sama pa je postajala vedno bolj ena od vej uporabne ekonomije, ki jemlje ekonomske modele kot dejstvo. Uspeh kliometrije pri doseganju zadanih ciljev, da bo ekonomiji dodala manjkajočo časovno komponento in postala področje za preverjanje ekonomskih modelov, je bil majhen. "Ekonomije ni

oskrbela z osnovami za popravek in modificiranje teorije, vplivala pa ni niti na to, da bi teoretiki postavljali nova vprašanja" (Hariss, 2003, ods. 16).

Z novim načinom dela in uporabo nove metodologije je prišlo do še ene pogoste napake, ki jo prinesejo nove metode – njihovega apliciranja brez meja, z malo upoštevanja, ali so metode sploh uporabne in primerne za preučevanje določenega obdobja ali razmer. V primeru nove ekonomske zgodovine je prevladovala miselnost, da je potrebno ekonomsko teorijo in kvantitativne tehnike aplicirati na zgodovinske podatke z namenom, da se razvijejo nove, prave resnice o zgodovini. "Dejstva brez teorije, kot so jih predstavljali stari ekonomski zgodovinarji, morda niso bila dovolj ekonomsko osnovana, vendar pa, nasprotno, uporaba napačne teorije, ki jo dejstva posledično niti ne morejo podpreti, pomeni katastrofo" (Davis, 1966, str. 662).

3.4 NOVEJŠA EKONOMSKA ZGODOVINA-NOVA INSTITUCIONALNA EKONOMSKA ZGODOVINA

3.4.1 Okoliščine nastanka

Kliometrični pristop je bil deležen številnih kritik zaradi slabosti, ki so se jih zavedali tudi kliometriki. Ključni problem je bilo naslanjanje na neoklasično teorijo zaradi njene antizgodovinske narave, njene neprimernosti za razlaganje dolgoročnih ekonomskih sprememb, njene stroge tržne usmerjenosti in posledičnega zanemarjanja institucij. Druga ključna kritika se je nanašala na to, da bi morali kliometriki, glede na to, da so ekonomski zgodovinarji in ne ekonomisti, preučevati poleg problemov rasti in zahodne družbe tudi prej zanemarjene teme, kot so: starejša obdobja, demografski trendi in nezahodna družba.

Zaradi teh kritik so se na področju preučevanja ekonomske zgodovine v sedemdesetih in osemdesetih pojavile določene spremembe:

- nekateri ekonomski zgodovinarji – kliometriki so še naprej preučevali teme, ki so jih preučile že prve generacije kliometrikov, kot so industrijska revolucija, zaostajanje ameriškega juga, vpliv železnic in druge, pri čemer so uporabljali bolj izčrpne podatke in učinkovita orodja;
- drugi so neoklasični okvir uporabili pri preučevanju novih vprašanj, kot so rasna neenakost, migracije, staranje populacije;
- nekateri pa so pri svojih analizah spregledali ozkost neoklasične teorije, zato se je razvila *nova institucionalna ekonomska zgodovina* (Harris, 2003, ods. 17-18).

3.4.2 Izhodišče preučevanja

Douglas North je leta 1973 izpostavil dve ključni slabosti neoklasične teorije: neupoštevanje institucij in neupoštevanje časovne komponente (North, 1994, str. 359).

Pri izgradnji širšega teoretičnega pristopa za preučevanje ekonomske zgodovine je izpostavil dve možnosti: "zavrnitev neoklasične teorije in postavitev nove teorije ali razširitev referenčnega okvira neoklasične teorije, da bo le-ta omogočala preučevanje ekonomske zgodovine" (North, 1974, str. 3).

Analitični okvir, iz katerega je North kasneje izhajal, je bila neoklasična teorija. Predlagal je izboljšave, s katerimi bi lahko vsaj delno odpravili nekatere izmed najbolj kritičnih problemov pri njeni uporabi pri preučevanju ekonomske zgodovine.

Od njenih osnovnih predpostavk je ohranil predpostavki o redkosti in konkurenci ter analitično orodje mikroekonomske teorije; modificiral je predpostavko racionalnega obnašanja ter dodal institucije, analizo in vlogo transakcijskih stroškov ter dimenzijo časa (North, 1994, str. 359). Ekonomsko teorijo je razširil z utelešenjem idej in ideologije.

Modificirana temeljna predpostavka neoklasične teorije o racionalni izbiri pravi, da je posameznikova racionalna izbira omejena s količino informacij, ki jih ima na voljo (upošteva nepopolne informacije), z njegovim poznavanjem okolice, sposobnostjo učenja, kulturnimi in verskimi prepričanji ter ideologijo (Harris, 2003, odst. 28).

3.4.3 Značilnosti

Nova institucionalna ekonomika v nasprotju z neoklasično teorijo, ki je sicer primerna za analizo v določenih okoliščinah, uporablja širši spekter teoretičnih orodij in tako vključuje: lastninske pravice, transakcijske stroške in teorijo javne izbire, pri čemer upošteva tudi ugotovitve teorije iger.

Njeno značilnost je upoštevanje institucij in izhajanje iz njih. "Institucije so niz pravil v družbi, so omejitve, ki smo jih ljudje zgradili za oblikovanje interakcij" (North, 1998, str. 9) oz. "so omejitve, ki določajo interakcijo med ljudmi. Sestavljajo jih formalne omejitve (pravila, zakoni), neformalne omejitve (norme obnašanja, dogovori) in značilnosti njihove uveljavitve" (North, 1994, str. 360). "Institucije lahko primerjamo s pravili v tekmovalnih športih – določajo pisana in nepisana pravila obnašanja" (North, 1998, str. 10). "Ko opredeljujemo institucije kot omejitve, ki si jih postavljamo ljudje, dopolnjujemo teorijo izbire, ki jo predpostavlja neoklasična teorija" (North, 1998, str. 11).

V tesni povezavi z institucijami so organizacije⁷, ki prav tako določajo strukturo interakcij med ljudmi. Gre za skupine posameznikov, ki jih združuje namen, da bi dosegle zastavljene cilje. Institucionalni okvir vpliva na nastanek organizacij in njihov razvoj, in obratno organizacije vplivajo na razvoj institucionalnega razvoja.

"Institucije zagotavljajo osnovno strukturo, s katero ljudje ustvarjamo red in poskušamo v menjavi omejiti negotovost. Skupaj z uporabljenno tehnologijo institucije določajo transakcijske stroške" (North, 1998, str. 125). V nasprotju z neoklasično teorijo, po kateri so transakcijski stroški ničelni, nova institucionalna ekonomika priznava njihov obstoj in jih obravnava kot ključ za razumevanje delovanja gospodarstva.⁸

Nova institucionalna ekonomika se poleg upoštevanja transakcijskih stroškov tudi ne osredotoča samo na trg in obnašanje racionalnega posameznika na trgu, ampak upošteva vse vrste institucij. Tu trg predstavlja en konec nepretrgane vrste institucij, drugi konec pa država. V nasprotju z neoklasično teorijo torej obravnava državo kot eno izmed ključnih institucij. Pri preučevanju ekonomskih sprememb so institucije vključene v model kot endogene spremenljivke, kar pomeni, da jih poskuša razlagati in jih ne jemlje kot dane (Harris, 2003, odst. 28).

North je z novo institucionalno ekonomiko poskušal sistematično pokazati, kako je mogoče sodobno ekonomsko teorijo nadgraditi z analizo transakcijskih stroškov ter drugačnim modelom človekovega obnašanja, ki poleg racionalnega odločanja upošteva tudi družbene norme ter interakcijo z drugimi ljudmi. Pokazal je, kako tako nadgrajena teorija upošteva pomen institucij za uspešnost gospodarstva in njegov razvoj. S tem je postavil teoretske temelje za preučevanje novejših ekonomskih zgodovine.

3.4.4 Vključevanje institucionalne analize v ekonomsko zgodovino

Cilj nove institucionalne ekonomike, ki je teoretično izhodišče za preučevanje novejših ekonomskih zgodovine, je bil ponovno vpeljati časovno dimenzijo v ekonomske modele, na katerih bi nato lahko slonela zgodovinska analiza.

Do kakšne razlike pride, če analizo institucij eksplicitno vključimo v preučevanje ekonomske zgodovine?

⁷ Med organizacije spadajo politična telesa (vlada, mestni svet), gospodarska telesa (podjetja), družbena telesa (cerkev, klubi) in izobraževalne ustanove (šole).

⁸ Wallis in North sta za gospodarstvo ZDA v 20. stoletju ugotovila, da znašajo transakcijski stroški več kot 45% nacionalnega dohodka, in da se je njihov delež v primerjavi z 19. stoletjem povečal za prbl. 20 odstotnih točk (North, 1990, str. 34).

Če vzamem za izhodišče, da je pisanje zgodovine izgradnja koherentne zgodbe o nekaterih vidikih človekovega bivanja v času, mora biti zgodba, če hočemo, da je dobra, konsistentna, logična in se mora omejevati na dosegljive dokaze in temeljiti na teoriji. "Torej z vključevanjem institucij v preučevanje ekonomske zgodovine zgodbo močno izboljšamo" (North, 1998, str. 139).

Če prednosti novejšje ekonomske zgodovine predstavim kot izboljšanje slabosti kliometričnega pristopa, je najboljšje, da povzamem Northove besede o pomenu nove institucionalne ekonomike za preučevanje ekonomske zgodovine.

Kliometrija je sicer v zgodovino vnesla sistematično teorijo – neoklasično – in pri tem za opredeljevanje in preverjanje zgodovinskih modelov uporabljala prefinjene kvantitativne tehnike. Čeprav je sistematična raba neoklasične teorije veliko prispevala h gospodarski zgodovini, se neoklasična teorija ukvarja z alokacijo virov v določenem trenutku, s čimer močno omejuje zgodovinarje, ki se osredotočajo na vprašanje sprememb v času. V tej teoriji prihaja do alokacije brez trenj, kar pomeni, da institucije ne obstajajo ali pa niso pomembne. Ta dva pogoja zanemarjata prav to, za kar pri ekonomski zgodovini sploh gre, namreč za poskus razlage različnih vzorcev rasti, stagnacije in propada družb v nekem časovnem obdobju ter za raziskave, kako trenja, ki so posledica interakcij med ljudmi, vodijo k močno razlikujočim se rezultatom. Ko v ekonomsko zgodovino vključimo institucionalno analizo, preusmerimo pozornost, vendar pri tem ne zanemarimo teoretičnih sredstev, ki smo jih uporabljali že prej. S preusmeritvijo pozornosti preoblikujemo pojmovanje in posledice racionalnosti, v analizi upoštevamo ideje in ideologije ter eksplicitno preučujemo vpliv transakcijskih stroškov na delovanje političnih in gospodarskih trgov, hkrati pa ohranjamo vlogo osnovnih orodij neoklasične teorije cen in sofisticiranih kvantitativnih tehnik, ki so jih razvijali kliometriki (North, 1998, str. 139-143).

3.5 PRIHODNOST PREUČEVANJA EKONOMSKE ZGODOVINE

Če je dosedanji rezultat projekta iskanja primerne ekonomske teorije, ki bi bila podlaga za preučevanje ekonomske zgodovine, ne glede na razvoj na tem področju, še vedno slab, je to zato, ker je ekonomska zgodovina veliko večji pojem in predmet kot ekonomska teorija. Ekonomska zgodovina je zasidrana v dejstvih in ne more temeljiti na ekonomskih modelih, ki slonijo na številnih nerealnih predpostavkah.

Vendar pa je po drugi strani ekonomska teorija v zadnjih desetletjih postala vedno bolj fleksibilna in v nekaterih pogledih bolj realistična. "V mikroekonomiji vedno bolj prevladuje pomen teorije iger, kar je bila nekoč makroekonomija, je danes ekonomska dinamika in je sumljivo podobna tistemu, kar je bila nekoč mikroekonomija. Gre za ekonomijo multiplih ravnotežij, koordinacije tržnih napak, idr. Iz novih ekonomskih teorij

sledi, da podobni začetni pogoji lahko vodijo v popolnoma različne rezultate. Posledično ne moremo trditi, da so zgodovinski izidi logični ali neizbežni. Poudarek v ekonomiji se odmika od preprostega tržnega procesa, kjer veliko število konkurentov v končni fazi pripelje trg v učinkovito stanje, v smeri modelov strateškega obnašanja, v katerih ni enotnega rezultata. Teorija je resnično pridobila realizem, vendar pa je hkrati izgubila jedrnatost, urejenost in moč napovedovanja" (Mokyr, 1999).

Ekonomska zgodovina se še vedno naslanja na ekonomsko teorijo, vendar se osnove, ki jih črpa iz ekonomske teorije, danes zdijo vedno bolj nejasne, nelogične, neizrazite in vedno bolj dvoumne, negotove in nezanesljive. Bolj ko preučujemo teorijo, bolj zapleten in neurejen je videti svet. Ekonomskemu zgodovinarju, ki se že od nekdaj zaveda, da je svet neurejen, je teoretična osnova pomenila oporo pri urejanju in analizi podatkov. Kako dobra osnova je potemtakem teorija, ki že sama daje nepredvidljive rezultate?

To je najbrž razlog, da se ekonomska zgodovina danes vedno bolj oddaljuje od ekonomske teorije, ko išče teoretično podporo pri svojem preučevanju. Glede metodološkega pristopa v prihodnosti ne moremo pričakovati revolucije, kot jo je sprožil razvoj kliometrije. Kliometriki bodo nadaljevali svojo pot, novi institucionalni zgodovinarji tudi in prav tako tretja – največja skupina ekonomskih zgodovinarjev, ki ne podpira metod dela nobene izmed prejšnjih skupin. Ekonomski zgodovinarji bodo v prihodnosti pri sestavljanju svojih hipotez in analiziranju baz podatkov vedno bolj uporabljali koncepte in teorije drugih družbenih ved. Povečali se bosta uporaba kvantitativnih podatkov in statističnih metod, s katerima se bo izboljšala kvaliteta in analitična globina raziskav. V računalniški dobi česa drugega niti ni za pričakovati.

Ekonomska zgodovina je in bo, ne glede na dvome, kritike, slabosti ali neprimernost, močno orodje, ki pomaga ekonomskemu zgodovinarju pri organizaciji raziskave, postavljanju vprašanj, samem preučevanju in rekonstrukciji zgodovinskih pojavov. Kadar ekonomski zgodovinar pri svojem delu uporablja ekonomsko teorijo, postane njegova delovna hipoteza bolj relevantna, njegovi analiza in interpretacija bolj prepričljivi, zgodovina pa postane ekonomska zgodovina.

Po drugi strani pa ekonomska zgodovina ostaja področje, kjer se lahko preverja veljavnost ekonomske teorije. V zadnjih letih mnogi ekonomisti v svoje raziskave vključujejo zgodovinsko komponento, s katero želijo svoje teorije bolj približati realnosti.

4. SKLEP

Ekonomska zgodovina je veda, ki stoji na razpotju dveh popolnoma različnih ved - ekonomije in zgodovine. Nastala je vzporedno z razvojem ekonomije kot vede, medtem ko je bila zgodovina že dolgo časa preučevana.

Smithovo Bogastvo narodov, objavljeno leta 1776, je vsebovalo mnogo strani ekonomske zgodovine, saj je le-ta v zgodovini iskal dokaze za svoja deduktivna sklepanja. Vendar pa se je povezava med zgodovino in ekonomijo prekinila že z deli Ricarda in njegovih naslednikov, ki so uspeli ločiti teoretično ekonomijo od njene historične dimenzije in jo postaviti v okvire matematične in logične abstrakcije. Predstavniki nemške in angleške zgodovinske šole so si prizadevali v ekonomijo ponovno vrniti zgodovinsko komponento, vendar pa jih je kmalu povozil nastanek in razvoj neoklasične teorije. Poznejša preučevanja, še posebno neoklasična teorija, so vedno bolj temeljila na matematično logičnih metodah in se ločevala od kakršnekoli zgodovinske dimenzije.

Tako se je ekonomska zgodovina znašla v absurdnem položaju. Kot zgodovinska in tako v osnovi humanistična veda, zaradi ekonomije ni mogla popolnoma opustiti zgodovinske analize z metodologijo, ki nima skupnega z ekonomsko. Po drugi strani pa se, kot čisto ekonomska disciplina, ni mogla ločiti od ekonomske teorije.

V preteklem stoletju se je tako dejansko razmerje med metodološkim pristopom, značilnim za zgodovino in ekonomijo pri preučevanju ekonomske zgodovine, spreminjalo skozi čas in tudi med državami. Bolj zgodovinskem pristopu do preloma stoletja je sledil izrazito ekonomski po letu 1960, ko se je razmahnila kliometrična metoda. Vendar pa se nihalo zaradi slabosti strogo ekonomskega pristopa v zadnjem desetletju spet obrača v bolj zgodovinsko smer.

In prostorsko? Evropski ekonomski zgodovinarji so rešili problem metodološkega pristopa k preučevanju ekonomske zgodovine tako, da so vedno bolj opuščali vezi z ekonomijo. V ZDA, kjer se je razvila tudi kliometrija, pa opuščajo vezi v zgodovino.

In dokler ne bo prišlo do popolne revolucije pri preučevanju ekonomske zgodovine, bo le-ta ostala razpeta med dvema popolnoma različnima vedama, načinoma preučevanja, teoretičnim instrumentarijem in pogledom na pojave.

LITERATURA

1. Ambrosius Gerold, Petzina Dietmar, Plumpe Werner. Moderne Wirtschaftsgeschichte - eine Einführung für Historiker und Ökonomen. München: R. Oldenbourg Verlag, 1996. 470 str.
2. Cairncross K. Alec: In Praise of Economic History. The Economic History Review. 2(1989), XLII, str. 173-185.
3. Cameron Rondo: Economic History: Pure and Applied. The Journal of Economic History, John Hopkins University, 1(1976), XXXVI, str. 3-27.
4. Cipolla Carlo: Between History and Economics – An Introduction to Economic History. Cornwall: T. J. Press, 1991. 198 str.
5. Coclanis Peter, Carlton David: The Crisis in Economic History. Challenge. M.E. Sharpe. Inc. 6(2001), 44, str. 93-103
6. Davis John Bryan, Hands D.Wade, Mäki Uskali: The Handbook of Economic Methodology. UK, Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 1998. 572 str.
7. Davis Lance: Profesor Fogel and the New Economic History. The Economic History Review, Cambridge, 3(1966), XIX, str. 657-663
8. Fogel Robert William: Railroads and American Economic Growth: Essays in Econometric History. Baltimore: John Hopkins Press, 1964. 296 str.
9. Fogel Robert William: The New Economic History. Its Findings and Methods. The Economic History Review, Holland: A. Oosthoek's Uitgevers Mij N.V. Utrecht. 3(1966), XIX, str. 642-656
10. Fogel Robert William: The Specification Problem in Economic History. The Journal of Economic History, Cambridge, 3(1967), XXVII, str. 283-308.
11. Goldin Claudia. Cliometrics and The Nobel. NBER Working Paper Series on Historical Factors in Long Run Growth. Historical Paper No. 65.
[URL: www.papers.nber.org/papers/H0065] dec.1994
12. Grafenauer Bogo: Struktura in tehnika zgodovinske vede. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, 1980. 460 str.

13. Harris Ron: The Encounters of Economic History and Legal History. Law and History Review. University of Illinois Press. 21.2(2003): 93 odstavkov. str. 297-347.
[URL: www.historycooperative.org/journals/lhr/21.2/harris.html]
14. Hartwell Robert M.: Good Old Economic History. The Journal of Economic History, NY: NY University for Society for Economic History. 1(1973), XXXIII, str. 28-40.
15. Mc Closkey Donald N.: The Achivements of the Cliometric School. The Journal of econonomic History, Baltimore, 1(1978), XXXVIII, str. 13-28
16. Moser John. The Orgins of the Austrian School of Economics. The Humane Studies Review. 1(1997) [URL :www.gmu.edu/depratments/ihs/hsr/s97hsr.html#austrian]
17. North Douglas C.: Beyond the New Economic History. The Journal of Economic History, Cambridge, 2(1974), XXXIV, str. 1-7
18. North Douglas C.: Economic Preformance Through Time. The American Economic Review, American Economic Association, 3(1994), 84, str. 359-368.
19. North Douglas C.: Inštitucije, Inštitucionalne spremembe in gospodarska uspešnost. Ljubljana: Krtina. 1998, 156 str.
20. North Douglass C, Nye John V.C.: Cliometrics, the New Institutional Economics, and the Future of Economic History.
[URL: www.cniss.wustl.edu/workscoppapers/northnyepaper.pdf] ,okt. 2002
21. Norčič Oto: Razvoj in temelji sodobne ekonomske misli. Ljubljana: Časopisni zavod Uradni list Republike Slovenije. 1990, 322 str.
22. Redlich Fritz: "New" and traditional Aproaches to Economic History and Their Interdependance. The Journal of Economic History, NY: Graduate School of Business Administration of New York University Press, 4(1965), XXV, str. 480-495.
23. Rostow Walt W.: The Interrelation of Theory and Economic History. The Journal of Economic History, NY: New York University Press, 4(1957), XVII, str. 509-523.
24. Rostow Walt W.: The Strategic Role of Theory: A Commentary. The Journal of Economic History, Cambridge, 1(1971), XXXI, str. 76-86.
25. Spiethoff Artur: The Historical Character of Economic Theories. The Journal of Economic History, 2(1991), 51, str. 271-287.

VIRI

1. Diebolt Claude. What is Cliometrics. Strežnik: Association Francaise de Cliometrie [URL: <http://cdiebolt.free.fr>], 2002.
2. Mokyr Joel: Is there a Theory of Economic History? [URL: <http://econ.yale.edu/alumnireunion99/index.htm>], 2002.
3. Van der Wee Herman. Flexibility and Growth: the Discipline of Economic History in the Mirror of the Past. Opening Lecture at the XIIth I.E.H.A. Congress [URL: www.eh.net/XIICongress/openinglecture.pdf], 22.7.2002.

PRILOGE

Priloga 1: Primer kliometrične študije – povzetek dela nobelovca Roberta Williama
 Fogla: Railroads and American Economic Growth

Priloga 1: Railroads and American Economic Growth

Do leta 1964, ko je Robert W. Fogel objavil delo *"Railroads and American Economic Growth"* so ekonomski zgodovinarji verjeli, da je bila postavitve železniške infrastrukture dejavnik, ki je najbolj vplival na gospodarsko rast in razvoj v ZDA med leti 1860 in 1914. Če pri tem upoštevamo, kako velik vpliv je imel razvoj nacionalnega trga na gospodarsko rast v ZDA, in ne prezremo hitrosti, s katero je železnica postala glavna transportna podpora za njegov razvoj, tako sklepanje ni presenetljivo. Železnica naj bi odprla vrata do "hranilnice" v srednjem zahodu, povezala kontinent in spodbudila spektakularno rast ameriškega gospodarstva.

Fogel je bil prvi, ki je analiziral vprašanje, kakšne bi bile ZDA brez razvejane železniške mreže. Sicer ni zanikal, da je bila postavitve železniške infrastrukture pomembna za razvoj ameriškega gospodarstva, vendar pa je trdil, da vpliv železnic nikakor ni bil revolucionaren. Njegovo mnenje je bilo, da bi morali ekonomski zgodovinarji, preden so trdili, da je bila postavitve železniške infrastrukture ključni dejavnik rasti in razvoja, dokazati, da substituti železniškemu transportu ne bi mogli podobno vplivati na razvoj.

Pokazal je, da je postavitve prog časovno sovpadala s širitvijo kmetijskih površin, ki je pozitivno vplivala na gospodarsko rast. Vendar pa je trdil, da to še ne pomeni, da je bila postavitve prog nujen pogoj za širitev kmetijstva in posledično za gospodarsko rast. Delo je zaključil s trditvijo, da Amerika brez železnice ne bi bila drastično drugačna kot je. Pri dokazovanju te teze, se je, v nasprotju z tradicionalnimi zgodovinarji, naslanjal na ekonomsko teorijo in ekonometrične metode.

Pri iskanju odgovora na vprašanje, kakšen je bil dejanski pomen železnic za gospodarsko rast, je poskušal določiti, koliko so se kmetijske površine povečale zaradi železniške in infrastrukture in koliko bi se povečale, če do postavitve prog ne bi prišlo.

Primarni pomen železnic je preučeval tako, da je poskušal oceniti družbene prihranke, ki so nastali zaradi prevoza kmetijskih dobrin z vlakom, namesto na standarden način, z vozovi in preko vodnih poti.

Ameriško gospodarstvo v letu 1890 je preučeval iz dveh izhodiščnih točk. Najprej je preučil dejansko gospodarstvo, s poudarkom na prevozu glavnih kmetijskih dobrin. Nato je, ob vseh ostalih dejavnikih nespremenjenih, preučeval, kakšne bi bile posledice neobstoja železnice. To pomeni, da bi morali Američani uporabljati za prevoz dobrin vozove in ladijski transport po rečnih kanalih.

Družbene prihranke je označil kot razliko med stroški teh dveh scenarijev, oziroma denar, ki se je prihranil pri prevozu dobrin z vlakom⁹.

Dva ključna koraka njegovega dela sta tako bila:

- preučevanje dejanskega gospodarstva;
- preučevanje hipotetične nasprotne situacije. Tu je ocenjeval, kakšen bi bil svet, če železnice ne bi obstajale.

Zaradi analitičnih razlogov je ločil:

- prihranke nastale zaradi inter regionalnega transporta dobrin;
- prihranke nastale zaradi intra regionalnega transporta dobrin.

Ameriško gospodarstvo je razdelil v dve skupini – na primarne in sekundarne trge. Na primarnih trgih so zbirali presežke dobrin (geografsko srednji zahod¹⁰ ZDA). Le-te so prodajali kupcem na sekundarnih trgih. Kot sekundarne trge je označil tiste s primankljajem kmetijskih dobrin (geografsko vzhod in jug¹¹ ZDA). V skladu s to opredelitvijo je Fogel prevoz kmetijskih dobrin med kmetijami, proizvajalkami presežkov, in primarnimi trgi opredelil kot **intra-regionalen**, transport med primarnimi in sekundarnimi trgi pa kot **inter-regionalen**.

Družbeni prihranki pri inter-regionalnem prevozu dobrin, ki so nastali zaradi postavitve železniške infrastrukture

Po definiciji inter-regionalni transport zajema prevoz dobrin od primarnih trgov na srednjem zahodu do sekundarnih trgov na vzhodu in jugu ZDA. Lance Davis je oceno prihrankov zaradi inter regionalnega transporta označil kot herojsko dejanje, ker Fogel ni imel na voljo podatkov o količini prepeljanega blaga, niti podatkov o tem, kam je bilo blago dostavljeno. "Vsaka ocena teh dveh neznank je zahtevala kvantifikacijo dejavnikov kvalitativnega značaja" (Davis, 1966, str. 660).

Da bi premostil problem pomanjkanja podatkov, se je pri preučevanju inter-regionalnih prihrankov osredotočil na štiri glavne skupine kmetijskih dobrin (pšenico, koruzo, prašiče in govedo), za katere je na podlagi razpoložljivih virov ocenil, da so predstavljale več kot 90% celotne inter-regionalne trgovine kmetijskih dobrin" (Fogel, 1964, str. 209).

⁹ T.i. "social savings" je opredelil kot: razliko med dejanskimi transportnimi stroški kmetijskih dobrin v preučevanem letu in alternativnimi stroški transporta enake količine in izbora produktov na enaki relaciji v primeru neobstoja železnic (Fogel, 1964, str. 208)

¹⁰ kot primarne trge je označil npr. Chicago ali St. Louis

¹¹ kot sekundarne trge je označil npr. Baltimore in New York

Ugotovil je, da je bilo 80 odstotkov osnovnih kmetijskih dobrin prepeljanih iz 11 primarnih do 90 sekundarnih trgov (Fogel, 1964, str. 209). Na tej podlagi je oceno tokov blaga dobil s pomočjo linearne programiranja.

Z razpoložljivimi podatki je ocenil celotne transportne stroške prevoza dobrin po železnici, ter transportne stroške alternativnih oblik prevoza. Razliko med ocenama je označil kot maksimalne družbene prihranke, ki jih lahko pripišemo obstoju železnic. Maksimalne zato, ker ocena ne vključuje strukturnih prilagoditev gospodarstva, do katerih bi prišlo, če železnice ne bi obstajale.

Pri oceni družbenih prihrankov, ki so posledica prisotnosti železnic v inter-regionalnem transportu, je upošteval tudi dejavnike, kot so hitrost rečnega, tovrstnega in železniškega prevoza, plovnost po kanalih (nekateri pozimi zamrznejo), stroške prekladanja blaga, itd. Pomanjkanje določenih podatkov je premostil s pomočjo uporabe ekonomske teorije in ekonometričnih metod. Na primer, predpostavljal je, da stroški transporta na liniji New York – Chicago (železnica ali rečni prevoz) odsevajo stroške vseh povezav med primarnimi in sekundarnimi trgi.

Na podlagi teorije in izračunov je nato ocenil celotne družbene prihranke zaradi obstoja železnice v inter-regionalnem trgovanju, pri čemer je njegova ocena temeljila le na vzorcu vseh možnih prevozov. Le-ti so znašali 73 milijonov USD, kar je v absolutno gledano velik znesek, v primerjavi z BNP ZDA v letu 1890 pa predstavlja le 6 desetink odstotka letnega. Pri tem pa je potrebno upoštevati, da tehnika razvita za oceno inter-regionalnih prihrankov ne dovoljuje nobene prilagoditve gospodarstva neobstoju železnic in je zato navzgor pristranska.

Družbeni prihranki pri intra-regionalnem prevozu dobrin, ki so nastali zaradi postavitve železniške infrastrukture

Fogel je opazil, da je bila zamenjava med prevozom z vozovi in prek vodnih poti v korist železnice hitrejša v primeru intra-regionalnega transporta (kmetije→primarni trgi).

Ocena družbenih prihrankov pri intra-regionalnem trgovanju je bila težavna, saj je zanjo Fogel potreboval neskončno podatkov o trgovanju med kmetijami in primarnimi trgi. Če vsaka kmetija predstavlja izhodiščno točko, je v letu 1890 obstajalo ne le 11 izhodišč, kot pri inter-regionalnem transportu, ampak 4.565.000 (kmetije), ki so presežke dobrin prodajale na primarnih trgih (Fogel, 1964, str. 212). Ker prevoz blaga od kmetij do trgov nikdar ni potekal izključno po vodnih poteh ali železnicah, temveč so se načini prevoza kombinirali, je bila določitev intra-regionalnih prihrankov še dodatno otežena.

Fogel je intra-regionalne prihranke ocenil na dva načina.

Prvo oceno je dobil na podoben način, kot je ocenil inter-regionalne prihranke. Primerjal je stroške prevozov med kmetijami in primarnimi trgi, če železnice obstajajo ali pa so kmetije omejeni zgolj na rečni prevoz in prevoz z vozovi.

Ker je ugotovil, da je ocena intra-regionalnih prihrankov na ta način preveč navzgor pristranska, da bi bila pristranskost zanemarljiva, ker vključuje tudi primere, ko kmetije vozijo dobrine na primarne trge, četudi je to neekonomično, je v drugi oceni upošteval tudi prilagoditev gospodarstva razmeram brez železnice.

Drugi način tako omogoča oceno intra-regionalnih prihrankov na način, ki zmanjšuje pristranskost navzgor.

Vedel je, da bi v primeru, če ne bi bila postavljena železniška infrastruktura intra- in inter-regionalni transport dobrin potekal preko plovniških kanalov in rek, ter po kopnem s pomočjo vozov. Ker pa so bili vozovi dragi in neučinkoviti, ker so na enkrat lahko prepeljali le omejeno količino tovarov, so bili primerni le za kratke prevoze.

Če železniške proge torej ne bi bile postavljene, bi visoki stroški prevoza tovarov z vozovi omejili produkcijo na tista območja, ki ležijo v relativni bližini plovniških vodnih poti. Da je določil mejo kmetijskih površin, ki so še sodelovale v menjavi, kjer železniška infrastruktura ne obstaja, je uporabil teorijo rente (Fogel, 1966, str. 653-555).

Po tej teoriji bo vsak del zemlje, ki prinaša pozitivno rento, vključen v produkcijo. Iz tega sledi, da bo ne glede na naraščajoče transportne stroške, vsaka površina izkoriščena v kmetijske namene, dokler naraščajoči stroški ne bodo presegli rentne vrednosti zemlje. Fogel je tako s pomočjo ekonomske teorije izračunal, da je bil transport z vozovi ekonomičen do meje 40 milj od plovniških vodnih poti.

Če bi se menjava med regijami povečala, bi transportni stroški narasli. Vendar ne zato, ker bi stroški prevoza po plovniških poteh presegali stroške transporta po železnici, temveč zato, ker bi bilo potrebno več vozov za prevoz dobrin od kmetij do plovniških poti, kot do železnice. Kmetijske površine blizu vodnih poti bi tako utrpeli najmanj škode zaradi odsotnosti železnice. Bolj ko bi bila kmetija oddaljena, več vozov bi bilo potrebnih za prevoz in višji bi bili stroški. Pri določeni razdalji od vodne poti bi naraščajoči transportni stroški dosegli točko, kjer bi se izenačili z originalno rentno vrednostjo zemlje.

Fogel je poudaril, da ocena, ki temelji na pristopu izračuna teoretičnih stroškov, do katerih bi prišlo, če železniški prevoz ne bi obstajal, vodi do pretiranega poudarjanja območij, ki padejo izven meja. Hkrati je poudarjal, da je treba upoštevati, da bi se v primeru odsotnosti železniških povezav sestava kmetijskih dobrin, s katerimi so trgovali, najbrž spremenila, če bi se transportni stroški povišali. Posledično bi se le-ti znižali, meje zajetih območij pa bi se razširile.

Poudaril je, da ocena intra-regionalnih prihrankov tudi ne upošteva vpliva na cene v območjih zunaj določenih meja. Če upoštevamo, da je krivulja povpraševanja po kmetijskih dobrinah relativno neelastična, bi se cene teh proizvodov v primeru odsotnosti železnice povečale. Višje cene bi vodile do bolj intenzivnega izkoriščanja zemlje, s čimer bi se njena vrednost povečala. Večja vrednost zemlje bi povzročila dvig možnih stroškov prevoza, in posledično bi se lahko razširile meje od izhodišča za vodni transport.

Kot sem omenila, tehnika razvita za ocenjevanje inter-regionalnih prihrankov ne dovoljuje nobene prilagoditve zaradi neobstoja železnic in je zato navzgor pristranska. "V primeru ocene intra-regionalnih prihrankov, kjer se predvideva, da vse kmetije delajo, čeprav delajo izgubo, je pristranskost še večja" (Davis, 1966, str. 660).

Kljub pristranskosti so po prvi oceni intra-regionalni družbeni prihranki znašali manj kot 3 odstotke BNPja. Druga ocena, kjer je Fogel že upošteval manjše število kmetij, ki trgujejo, če železnice ne obstajajo (zajete so le tiste, ki dosegajo pozitivno rento) predvideva že manjše družbene prihranke – ti naj bi znašali do 2 odstotka BNP. Ker je hotel dobiti še bolj natančno oceno, je izračunal še dve oceni, ki temeljita na podlagi dodatnih 5000 milj kanalov, ki bi najbrž bili zgrajeni, če ne bi prišlo do razvoja železnice. Z upoštevanjem kanalov so družbeni prihranki zaradi intra-regionalnega trgovanja padli v meje med 0,8 in 1,5 odstotka BNP.

Zaključek

V skladu z ugotovitvami je Fogel povzel, da je bila prednost železnic iluzorna. Razvil je idejo, da bi se v odsotnosti železnic mnogo hitreje razvijal moderen kopenski prevoz – avtomobili, tovornjaki, in da bi-le ta zamenjal konjsko vprego pred koncem 19. stoletja. Če nič drugega, bi se vsaj izboljšala cestna infrastruktura. Ugotovil je, da bi z razširitvijo in posodobitvijo sistema kanalov v državah Illinois, Nebraska, Iowa in Kansas ter z sočasnim minimalnim znižanjem transportnih stroškov za prevoz dobrin od kmetij do primarnih trgov, lahko razširili kmetijsko območje iz 40 na 80 milj od plovnih poti, kar bi pomenilo da bi se kmetijske površine razširile na 96% dejanskih v letu 1890 – brez obstoja železnic.

Zaključil je, da so celotni družbeni prihranki pri transportu kmetijskih dobrin zaradi postavitve železniških prog mnogo manjši, kot so predvidevali tradicionalni ekonomski zgodovinarji in, da znašajo okoli 1% BNP gospodarstva enem letu, tudi če se upoštevajo slabosti ne-železniškega transporta.